

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Galština a její stopy ve francouzštině

Gaulish and its traces in French

Anna Frantalová

Praha, 2012

Vedoucí práce: prof. RNDr. Václav Blažek, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce, prof. RNDr. Václavu Blažkovi, CSc. za čas, který mi věnoval, za jeho ochotu a metodické vedení a za poskytnuté články. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Janu Bičovskému, Ph.D. za odborné konzultace i za zapůjčení literatury k tématu.

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny využití prameny a literaturu.“

V Luži dne 25. 7. 2012

.....
Anna Frantalová

Abstrakt / Abstract

Bakalářská práce *Galština a její stopy v dnešní francouzštině* se zabývá tématem galštiny jakožto jedním z jazyků, kterým se v minulosti hovořilo na území dnešní Francie a který relativně významným způsobem ovlivnil současnou podobu francouzštiny, resp. v ní zanechal své stopy. Hlavním cílem této práce je vytvoření uceleného deskriptivního díla, které bude jako první v českém jazyce pojednávat o galštině a které bude dále upozorňovat na její vlivy na současnou podobu francouzského jazyka, čímž otevírá prostor pro další podrobné bádání. První část práce se tak věnuje galštině v obecné rovině, tedy jejímu historickému vymezení, sociolingvistickým vlivům ve vztahu k latině, reflexi dostupných hmotných i literárních pramenů studia tohoto jazyka a celkovému dobovému kontextu a dále také pozici galštiny ve vztahu ke keltským jazykům a její základní charakteristice z pohledu lingvistiky. Druhá část práce je zaměřena na podobu galštiny v jednotlivých oblastech studia jazyka, věnuje se tedy galské fonetice a fonologii, morfologii, syntax a v neposlední řadě slovní zásobě. Každá z těchto částí je doplněna o reflexi stop galštiny v dnešní francouzštině.

Bachelor thesis *Gaulish and its traces in French* deals with the topic of Gaulish as one of the languages, which was in past spoken at the area of today's France and which in a relatively important way influenced the actual French, more precisely left its traces in it. The main purpose of this thesis is to create a coherent descriptive work which will as a first in Czech deal about Gaulish and which will point out its influences on actual French and therethrough it opens a possibility to further and more detailed research. The first part of the thesis deals with Gaulish in general which means its historical definition, sociolinguistic influences in reation to Latin, reflexion of the accessible archeological and literary sources of studies of this language and the general context and then also the position of Gaulish within celtic languages and its basic characteristics from the linguistic point of view. The second part of the thesis is focused on formo f Gaulish in different parts of language studies, so the gaulish phonetics and phonology, morphology, syntax and last not least the vocabulary. Each of these part sis completed with a reflection of gaulish traces in actual French.

Klíčová slova / Keywords

Galština, vývoj francouzštiny, keltské jazyky, prakeltština.

Gaulish, evolution of French, celtic languages, pre-celtic language.

Obsah

Úvod.....	7
1. Keltské jazyky.....	10
2. Historické pozadí galštiny	14
3. Prameny studia galštiny	17
3.1 Prameny hmotné	17
3.2 Prameny písemné.....	21
3.3 Galský kalendář	24
4. Galština a její dialekty	26
5. Galština a její stopy v dnešní francouzštině.....	27
5.1 Fonologie a fonetika	27
5.2 Morfologie	30
5.2.1 Tvorba slov	30
5.2.2 Nominální morfologie	31
5.2.3 Zájmena	32
5.2.4 Číslovky.....	33
5.2.5 Slovesná morfologie.....	34
5.3 Syntax	38
6.4 Slovní zásoba	39
Závěr	44
Resumé.....	46
Bibliografie	48
Přílohy.....	50
1) Mapa keltského osídlení Evropy.....	50
2) Kalendář z Coligny	51

Úvod

Za téma své bakalářské práce jsem si zvolila galštinu. Jedná se o jazyk v současné době již – na rozdíl od některých dalších keltských jazyků – mrtvý, který však zanechal své stopy v dnešní francouzštině, v některých oblastech dokonce, jak bude patrné dále, stopy významné. V této práci je tedy galština pojednávána především jako jeden z jazyků, kterými se hovořilo na území dnešní Francie, a z něhož současná francouzština převzala některé jevy. Ačkoliv se jedná o předchůdce jednoho ze světových jazyků, zůstává galština dodnes jazykem značně neprobádaným. Na rozdíl od jiného předchůdce francouzštiny – latiny – je galština v celém svém rozsahu a významu dosud opomíjena. Až v nedávné době se výzkum na poli studia galštiny rozšířil, mimo jiné díky několika zásadním archeologickým nálezům, které tak obohatily pramennou základnu a staly se podkladem pro další bádání v této oblasti.

Vzhledem k zjevnému nedostatku pramenů v českém jazyce jsem se ve svojí bakalářské práci rozhodla na současný stav odborné literatury reagovat sepsáním práce deskriptivního charakteru, která přináší souhrnné informace o galštině. Cílem práce je základní charakteristika galštiny a jednotlivých jevů, u nichž je akcentován zejména jejich vliv na současnou francouzštinu. Na tuto deskripci galštiny jako historického jazyka, jímž se hovořilo na území dnešní Francie, dále navazuje téma vlivu galštiny na dnešní francouzštinu a na základě poznatků ze zahraniční literatury jsou zde identifikovány stopy galštiny v dnešní francouzštině. Tyto pasáže shrnující dopad galštiny na francouzský jazyk tak otevírají širší pole pro další bádání. Jedná se o první ucelenou práci tohoto charakteru v českém jazyce. Kromě této souhrnné deskripce je cílem práce přinést podněty pro další studium a rozvoj tohoto tématu, práce jistě není pojednáním vyčerpávajícím.

V současnosti (a pravděpodobně také v minulosti) je největší kapacitou na poli výzkumu galštiny francouzský lingvista Pierre-Yves Lambert. Je autorem díla, které je v oblasti moderního studia a deskripce galštiny stěžejní. Jedná se o publikaci *La langue gauloise* (2003), publikovanou ve francouzském jazyce. Tuto práci pak v oblasti slovní zásoby zásadním způsobem doplňuje další z francouzských autorů, Xavier Delamarre svým slovníkem *Dictionnaire de la langue gauloise* (2003). Z těchto dvou děl vychází také tato bakalářská práce, která je dále významným způsobem doplňuje o poznatky dalších autorů (podrobněji viz seznam použité literatury). Kromě Lamberta a Delamarra se galštině jako takové věnoval také G. Dottin. Jeho práce s názvem *La langue gauloise* (1920) však bývá současnými vědci kritizována, zejména proto, že je již v mnoha oblastech překonaná. Pro

přípravu této práce jsem ji proto reflektovala také, avšak s menším významem. Kromě práce Lambertovy, Delamarrovy a Dottinovy se problematiky galštiny dotýkají také další díla, převážně pojednávající o historických jazycích Evropy a v tomto kontextu jí věnují pouze příslušnou pasáž či kapitolu. Jedná se o publikace zahraničních autorů vydané opět ve francouzském či dále v anglickém a německém jazyce. Zajímavá je práce Woodardova s názvem *The ancient languages of Europe*, která se věnuje – jak je již z názvu patrné – starým evropským jazykům, z nichž jedním je zde také galština. Přínosem této práce je zejména podrobnější pojednání o jednotlivých gramatických a syntaktických jevech galštiny. Obdobného charakteru jsou také další díla – Posnerové *The Romance languages*, která zajímavým způsobem reflektuje nejen historické kořeny, ale také podobnosti a odlišnosti jednotlivých románských jazyků a tedy i francouzštiny, a dále stejnojmenné dílo Harrise a Vincenta, které je obdobného zaměření. Pro zpracování této bakalářské práce bylo dále nutno reflektovat širší kontext a ne pouze galštinu jako takovou. Kromě výše uvedených publikací práce využívá také poznatků děl o historii francouzštiny a etymologických slovníků. Shrneme-li zde nastíněnou a dále podrobněji uvedenou dostupnou literaturu k tomuto tématu, je nutno uvést, že dosud jedinou prací vydanou v českém jazyce je publikace J. Bičovského s názvem *Úvod do vývoje keltských jazyků* (2005) a dále některé z článků V. Blažka, který o galštině rovněž dlouhodobě přednáší na Masarykově univerzitě v Brně.

Při tvorbě své bakalářské práce jsem proto využila prakticky všechny dostupné publikace věnující se tomuto tématu. Ačkoliv lze tyto zdroje považovat za relevantní a dostatečné, při jejich studiu jsem se potýkala zejména s jejich velmi podrobným lingvistickým a etymologickým obsahem, který bylo nutné rozklíčovat a případně rozhodnout o jeho zařazení do práce, a dále s velkým množstvím velmi podrobných informací, jež pro tuto práci nebyly klíčové, neboť se zaměřují na detailní interpretaci jednotlivých archeologických nálezů. Pro samotné sepsání práce se nutností staly také konzultace s kvalitními anglicko-českými a francouzsko-českými slovníky tak, aby bylo možné co nejpřesněji zpracovat jednotlivé prameny, z nichž jsem při své práci čerpala a jejichž poznatky jsou zde zahrnuty.

Z hlediska vhodné struktury jsem práci rozdělila do dvou hlavních částí. První část práce se zaměřuje na galštinu jako jeden z keltských jazyků. Je zde tak pojednáno o této jazykové větvi a zařazení galštiny do systému, dále je zde reflektováno historické pozadí užívání tohoto jazyka, a to i v souvislosti s postupnou romanizací území dnešní Francie. Na historické pozadí úzce navazuje také periodizace užívání galštiny jak v době železné, tak

v obdobích následujících. Aspekty historické a časové jsou doplněny také místním vymezením užívání galštiny v této době a pozornost je věnována také sociolingvistickému aspektu, který významným způsobem ovlivnil postupný zánik jazyka. Kromě tohoto kontextu je zde věnována samostatná kapitola také pramenům poznání galštiny, jednak písemným, jednak hmotným.

Ve druhé části práce se pak zaměřuji přímo na galštinu a její stopy v dnešní francouzštině. Pro tuto část jsem na základě konzultací s odborníky zvolila dělení na stopy v oblasti fonetiky a fonologie, morfologie a syntaxe a v neposlední řadě také tvorby slov. Tato struktura jednak umožňuje přehledné pojednání o jednotlivých vlivech galštiny na francouzštinu a současně víceméně koresponduje i se strukturou mého vysokoškolského studia současného francouzského jazyka na Ústavu románských studií FF UK.

1. Keltské jazyky

Keltské jazyky tvoří na základě výrazných podobností ve všech jazykových plánech větev jazyků indoevropských (podobně jako jazyky slovanské, germánské, italické a indoíránské). Jejich fonologický systém je odvoditelný z rekonstruovaného indoevropského prajazyka a dále mezi dialektově a na základě vnitřní rekonstrukce, jejich morfologický systém v mnoha rysech odráží nejstarší prajazykový stav.¹ Tuto větev můžeme dále členit dle několika kritérií.

Tradiční je dělení na jazyky tzv. kentumové a satemové. Zde by keltština náležela k jazykům kentumovým. Jejich charakteristickým rysem je to, že palatalizovaná řada velár $*k'$, $*g'$, g^h splývá s řadou „čistých“ velár $*k$, $*g$, $*g^h$. Takové dělení však není dále nijak vypovídající a právě pro kentumové jazyky by se obtížně hledala nějaká další izoglosa²³.

Dalším je dělení na základě sdílených inovací, konkrétně dle toho, jak se vyvíjela prakeltská hláska $*k^w$ na jazyky q -keltské (goidelské a keltiberské) a p -keltské (galské a lepontské a brythonské). Způsob, jakým se tato hláska vyvíjela, je jednou z klíčových izoglos pro keltské jazyky. Jazyky blíže centru provedly změnu prakeltského $*k^w > *p$. Oproti tomu jazyky na periferii (v Irsku a na Iberském poloostrově) zachovaly $*k^w$, event. je později delabializovaly.⁴ Názorně si tento rozdíl můžeme demonstrovat na klasickém příkladu rozdílného pojetí skupiny znaků *qu*. Zatím co v jazycích q -keltských je jeho výslovnost tvrdá tj. q , jazyky p -keltské jej změkčují na p . Tak na příklad goidelskému výrazu označujícímu koně – *equos*, odpovídá britonské slovo *epos*. Dokud nebyla lépe známa keltiberština, mělo se za to, že tuto změnu provedla stejně jako galština, a jelikož by tak tato změna byla charakteristická pro všechny jazyky na kontinentu, ztotožňovala by se tato klasifikace (p -keltština) s klasifikací geografickou. Irsko by bylo tedy ve svém jazykovém vývoji poměrně

¹ Bičovský, Jan. Úvod do vývoje keltských jazyků. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 2005, s. 1

² Izoglosa je hranice území, kde se vyskytuje daný jazykový jev, resp. jde o linii na mapě, která toto území vymezuje. Izoglosa obvykle netvoří ostrý předěl, ale označuje nejzazší hranici výskytu daného jevu. Mezi izoglosami dvou konkurenčních jazykových jevů pak existuje území, které představuje plynulý přechod mezi těmito jevy – jazykové kontinuum. Izoglosy mohou probíhat buď samostatně, nebo vytvářet svazky, které svědčí pro existenci hranice mezi dvěma nářečími.

³ Bičovský, Jan. Op. cit., s. 5

⁴ Bičovský, Jan. Op. cit., s. 9

záhy izolováno od zbytku keltského světa. S touto hypotézou však vyvstávají dvě otázky. Jednak, jak záhy byla tato změna provedena, dále pak také, pokud taková změna samovolně probíhá v různých jazycích (částečně řečtina, okrajově germánština), mohlo k této změně v keltských jazycích docházet zcela nezávisle a tato změna není skutečnou izoglosou a nelze ji užívat jako kritéria pro třídění jazyků. Je možné, že po dlouhou dobu představovaly **k*^w a **p* dva alofony, a teprve později byl jeden z nich fonologizován. Závěrem tedy je to, že toto dělení má ještě menší opodstatnění než dělení jazyků na *kentumové* a *satemové*.⁵

Keltské jazyky dále můžeme dělit dle kritéria teritoriálního a současně časového, rozlišujícího jazyky kontinentální (dále rozděleny na galské a lepontské a keltiberské) oproti jazykům ostrovním neboli insulárním (dále děleny na goidelské a brytonské). Kontinentální jazyky jsou však poměrně obtížně vymežitelné a lze je spíše definovat negativně jako neostrovní a kolem roku 500 n. l. zaniklé. Vzhledem k nedostatku materiálů tyto jazyky totiž nemají žádný rys, který by pro ně byl v rámci keltských jazyků výlučný. K jazykům ostrovním bychom řadili všechna vývojová stadia irštiny a všechny jazyky vzešlé z keltštiny, kterou se hovořilo v římské Británii.⁶

Možným dělením je rovněž dělení chronologické, které se dle některých autorů⁷ jeví jako nejméně problematické. Dle tohoto systému dělíme keltské jazyky na starší (700 př. n. l.-400 n. l.) a mladší (po roce 500 n. l.).

Přistoupíme-li na poslední zmiňované členění, můžeme rozlišit keltské jazyky zaniklé před rokem 500 n. l., tedy jazyky bez moderních pokračovatelů, a jazyky dodnes živé, soustavně zaznamenávané až od roku 500 n. l. Ze staršího období (700 př. n. l.-400 n. l.) se keltské jazyky zachovaly v nápisech, místních názvech a ve zprávách jiných národů. Řadíme sem keltiberštinu (Celtiberian) ve středním Španělsku, lepontštinu (Lepontic) v Pádské nížině, galštinu (Gaulish) ve Francii a galatštinu (Galatian) v Malé Asii. Tyto jazyky byly kolem roku 400 n. l. mrtvé a jejich mluvčí užívali převážně latinu (v Galatii řečtinu). Přímo z jejich památek lze získat jen velmi neúplný obraz jejich fonologie, morfologie či slovní zásoby. Byly to nicméně jazyky zachovávající rozvinutou morfologii indoevropskou. Přes obtíže interpretace jejich zápisu lze právě na nich doložit, kterými rysy se keltská větev oddělila od indoevropského prajazyka. Mladší, nové keltské jazyky pocházejí z keltštiny Britských

⁵ Bičovský, Jan. Op. cit., s. 9n

⁶ Bičovský, Jan. Op. cit., s. 11

⁷ Např. J. Bičovský

ostrovů; s výjimkou bretonštiny (jejíž mluvčí se na kontinent přistěhovali z Británie) se všechny vyskytují či vyskytovaly na britských ostrovech. Z tohoto období pochází mnoho rozsáhlých písemných pramenů a především na jejich základě se rekonstruuje keltský prajazyk. Od starších jazyků se od 2.-6. století výrazně odlišily řadou změn ve všech jazykových plánech.⁸

V tomto systému členění řadíme galštinu – jak již bylo poznamenáno výše - mezi jazyky vymřelé, ať už budeme hovořit o galštině zaalpské či předalpské.^{9, 10}

Na následujících diagramech jsou některá z uvedených členění graficky zachycena. Pozice galštiny v daném systému je vyznačena světle modře.¹¹

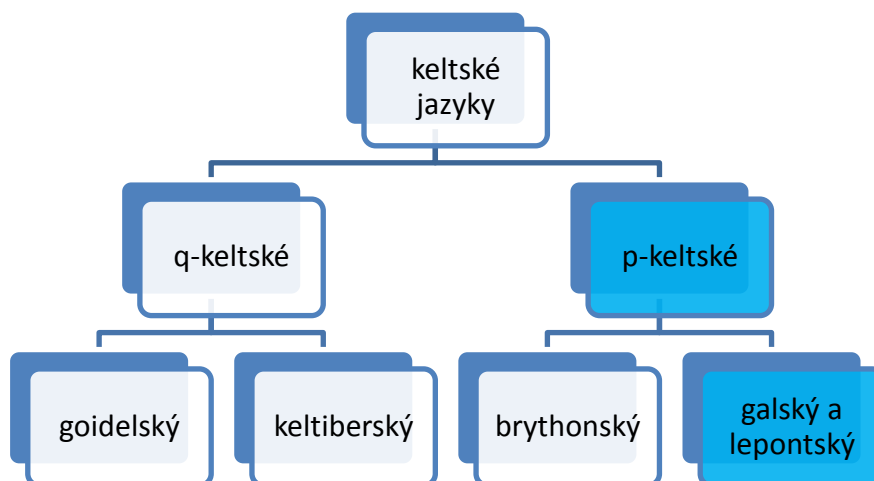

⁸ Bičovský, Jan. Op. cit., s. 1n. a 12n.

⁹ Do stejné kategorie dále řadíme také leponštinu (jazyk keltských obyvatel severní Itálie v období 700-0 př. n. l.), keltiberštinu (jazyk užívaný v centrální části dnešního Španělska), noričtinu (jedná se o dialekt galštiny užívaný v dnešním Štýrsku a Kraňsku, tehdejší provincii Noricum), galatštinu (jazyk Keltů v Malé Asii) a britštinu (jazyk obyvatel římské provincie Britania).

¹⁰ Za zmínku zde stojí také bretonština, řazená mezi jazyky živé, konkrétně do skupiny jazyků brytonských.

¹¹ Diagramy vychází z V. Blažka (BLAŽEK, Václav. *Gaulish language*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity / Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis N 13, 2008, 38-65) a J. Bičovského

Kromě uvedených odlišností geografických, historických a částečně i lingvistických, nacházíme u keltských jazyků řadu podobných či shodných jevů, které umožňují je klasifikovat do společné keltské jazykové větve. Rysy, jimiž se především vydělují moderní keltské jazyky, jsou tyto: náslovné mutace¹², existence dvou gramatických rodů (mužský a ženský), neexistence přičestí, absence infinitivu, užívání verbálních substantiv v infinitních slovesných frázích jakožto syntaktické náhražky participií, časovatelné předložky¹³, absence členu neurčitého, maximálně 3 pády, užívání vytýkacích vazeb, náslovné mutace, neexistence slovesa „mít“, sloveso „být“ formálně rozlišené na sponové a existenční¹⁴ a několik dalších. Některé rysy jsou pak typické spíše pro jednu skupinu. Z tohoto pohledu se v galštině (na rozdíl např. od keltiberštiny) slabě projevuje slovosled VSO¹⁵ (často nepřesně uváděný jako typický pro všechny keltské jazyky).¹⁶

Dle současných vědeckých poznatků řadíme kromě galštiny mezi keltské jazyky dále tyto: lepontštinu, keltiberštinu, noričtinu, galatštinu, britštinu, irštinu, manštinu, skotskou gaelštinu, velštinu, kornštinu, ivernštinu, kumbričtinu a bretonštinu.

¹² Tj. změny náslovných souhlásek v souvislosti s gramatickým okolím z levé strany

¹³ Tj. kombinace osobního zájmena a předložky v jednom tvaru

¹⁴ Jedná se o izoglosu se španělštinou, která rozlišuje dvě slovesa „být“: *ser* a *estar*

¹⁵ Verbální přísudek (V), podmět (S), předmět (O)

¹⁶ Bičovský, Jan. Op. cit., s. 15

2. Historické pozadí galštiny

Keltské jazyky řadíme do indoevropské jazykové rodiny, kam je na začátku 19. století přiřadil Franz Bopp. Jako takové se pravděpodobně od předpokládaného indoevropského prajazyka oddělily kolem roku 2 500 př. n. l. Galština, která je do skupiny keltských jazyků tradičně řazena, je jedním z jazyků, kterým hovořili starověcí obyvatelé území dnešní Francie¹⁷. V širším slova smyslu pak můžeme za území mluvené galštiny označit všechna starokeltská území Evropy, která neřadíme do keltiberské či lepontské oblasti. Tato území by se tak táhla z Galie přes střední Evropu (Švýcarsko, Belgie, Holandsko, západní a jižní Německo, Českou kotlinu, Rakousko), částečně přes Panonii a Balkán až do Galatie.

Pierre-Yves Lambert rozdělil galštinu do dvou období, na galštinu ranou (*gaulois ancien*) a galštinu pozdní (*gaulois tardif*)¹⁸. Toto dělení pak dále rozvíjí také David Stifter, který hovoří o galštině časně (*Early Gaulish*), galštině střední (*Middle Gaulish*) a galštině pozdní (*Late Gaulish*)¹⁹, a to na základě epigrafických, fonologických, morfologických a sociálních kritérií.

Za časnou galštinu označuje galské nápisy v řecké a lepontské abecedě, nejstarší texty v římské abecedě a galské mince s nápisy v řeckém písmu a v latince. Toto období můžeme vymezit 3.-1. stol. př. n. l. Z hlediska sociolingvistického se jedná o období, kdy byla galština používána jako každodenní jazyk v Galii většinou populace.

Poté následuje období tzv. střední galštiny, které bývá situováno do doby počátku křesťanské doby do 2.-3. stol. n. l. Typickým znakem období střední galštiny je výhradní používání římské abecedy. Jazyk se stále hodně podobá jazyku období předcházejícího, až na několik morfologických změn. Nastává však změna z hlediska sociolingvistického, a to vlivem urbanizace a romanizace území během 1. stol. n. l. Hlavním jazykem užívaným pro řízení a možná i dálkový obchod, je nyní latina. Galština se již nepoužívá ve všech komunikačních situacích a zvolna ustupuje, hovoří se jí zejména na venkově. Střední galština nejeví takové znaky, které by umožnily ji klasifikovat samostatně, je spíše považována za přechod mezi galštinou časnou a pozdní.

¹⁷ S výjimkou dnešní Akvitánie, kde se hovořilo samostatným jazykem nazývaným akvitánština, který je považován za jednoho z raných předchůdců baskitštiny. David Stifter, *Old Celtic Languages*, str. 105.

¹⁸ Lambert Pierre-Yves, *Gaulois tardif et latin vulgaire*, 1997, s. 396-413

¹⁹ Stifter David, *Old Celtic Languages*, s. 107.

Pozdní galština je užívána v posledním období existence galštiny než došlo k jejímu vymření, a to v období 1. tisíciletí n. l. Z dokumentů dostupných z tohoto období usuzujeme, že galština prochází svým vlastním vývojem, a to i přes silný vliv latinsko-románského impéria. Z pohledu sociolingvistického zaznamenáváme silný ústup jazyka z měst na venkov, doprovázený ztrátou společenského postavení jejich mluvčích.

Z hlediska etnického můžeme velmi obecně galštinu charakterizovat jako „jazyk Keltů“. Tato charakteristika však vyžaduje následnou bližší specifikaci. První zprávu o tomto etniku nacházíme v textu *Ora maritima*, jehož řecký originál měl být napsán v 6. století př. n. l. Další svědectví přináší Hekateios z Milétu (kolem 500 př. n. l.), a to o Keltech žijících v okolí fókajské osady Massalie (lat. Massilia, dnešní Marseille). Hérodotos (5. stol. př. n. l.) klade sídla Keltů do míst, kde pramení Istros (= Dunaj) a dále na západ. Keltové patří k etnikům, která můžeme převážně ztotožnit s konkrétní archeologickou kulturou, totiž se starší dobou železnou, tzv. dobou halštatskou (8.-5. stol. př. n. l.), známou z území mezi horními toky Dunaje, Rýna a Rhôny. Z ní pak vychází kultura laténská, nazývaná dle švýcarského naleziště La Tène v době 5.-1. stol. př. n. l. Kolem roku 400 př. n. l. vpadli Keltové do Itálie a ohrozil Řím. V roce 280 př. n. l. vtrhli do Řecka a vyplenili Delfy, mnoho se jich usadilo v Malé Asii, mezi řekami Kizil Irmak a Sakarya, v kraji, který byl později dle názvu jejich kmene nazýván Galatie. Podle římských pramenů se zde hovořilo keltsky, římsktí autoři výrazně zmiňují podobnost zdejšího jazyka s jazykem Galie.²⁰ Od 1. stol. př. n. l. pak začíná sílit tlak germánských kmenů přicházejících ze severní Evropy, na keltské etnikum. To pravděpodobně částečně ustupuje do západní Evropy a postupně dochází k jeho asimilaci. Keltské obyvatelstvo Galie se v době římské okupace romanizovalo a přestalo svůj původní jazyk ve větší míře používat, jak již bylo naznačeno výše. Keltské jazyky postupně vlivem římské a germánské expanze ustupují i v dalších částech keltské Evropy, keltské jazyky se udržely pouze na britských ostrovech.

Keltové byli etnikem, jež na evropská území přináší mnoho inovací řemeslných i technologických. Jednalo se o velmi zručné a zkušené řemeslníky, o čemž podávají svědectví např. nálezy bronzových či skleněných šperků, filigránového zdobení, tepaných nádob a mnohé další. Jejich civilizace přináší také inovace v oblasti zemědělské, jednou z nejznámějších z nich je kamenný mlýn na mletí obilí, tzv. žernov. Jak jsme uvedli výše, Keltové byli také národem válečníků a dobyvatelů, v čemž byli na svoji dobu úspěšní. Nedostatkem jejich vojenské taktiky a ve výsledku také jedním z důvodů jejich porážky (např.

²⁰ Bičovský, Jan. Op. cit., s. 7.

v Galii) byla neschopnost se vojensky - ale i politicky - organizovat a kooperovat v rámci větších celků. Kromě rozvinutých řemesel a expanzivní vojenské strategie můžeme k základní charakteristice tohoto etnika uvést také strukturovanou společnost a zřejmě bohatý duchovní život.

3. Prameny studia galštiny

Zatímco jazyky ostrovní jsou - až na výjimku kornštiny a manštiny - stále živé, pro studium jazyků kontinentálních (a tedy i galštiny) disponujeme pouze velmi útržkovitými prameny. Poznání nám v tomto případě – jak uvádí P.-Y. Lambert, zprostředkovávají pouze nápisy na mincích, místní a osobní jména zachycená ve zprávách antických autorů a ojedinělé dedikační či jiné nápisy. Těch naštěstí neustále exponenciálně přibývá, zejména díky rozvoji archeologie a nových možnostem archeologického průzkumu.

Dostupné prameny tak můžeme rozdělit na prameny hmotné, mezi něž řadíme zmíněné legendy na mincích, pro zaalpskou galštinu důležité náhrobní nápisy, pro předalpskou galštinu pak dále věnovací nápisy na různých předmětech a ojedinělé jiné nápisy. Druhou skupinou by pak byly prameny písemné, resp. písemné zprávy antických autorů, galská slova v řeckých a latinských textech, toponyma, slova přejatá především do latiny, ale i do germánských jazyků či řečtiny.²¹

3.1 Prameny hmotné

Co se týče první skupiny, tedy pramenů hmotných, jejich počet je v zásadě nevelký. To je zapříčiněno zejména tím, že obecně Keltové (a mezi nimi také obyvatelé Galie) zřídka využívali písemné záznamy. Dle některých verzí byl důvodem zákaz druidů užívat písmo, který nakazoval si své vědění střežit²², přesvědčivý důkaz pro tato tvrzení však nemáme.

Otázkou také je, nakolik se nám galské nápisy dochovaly. V dnešní době se můžeme věnovat studiu nápisů na kamenech, na keramických střepech apod., ale nesetkáváme se se záznamy na kůži, vyrytými do vosku či využívající jiné způsoby záznamu písma, v té době pravděpodobně běžné, které se však v archeologických materiálech většinou nedochovají. Pouhá destrukce takových záznamů působením času pak může vést k mylné interpretaci, že Galové písemné záznamy nevyužívali. K úvahám o využívání písemných záznamů nutně vede také relativní homogennost galštiny, která je na takto velkém prostoru přinejmenším podivná. Jedním z možných vysvětlení pro tuto homogenost může být právě psaný standard.

²¹ Dle P.-Y. Lamberta

²² Např. G. I. Caesar. Zápisky o válce galské = BG, VI 14

Za první písemné zaznamenání galského jazyka bývá pokládáno osobní jméno v etruském nápise z 5. stol. př. n. l. *mi Nemétis* ((jsem – hrob) - *Nemétia*)²³. Nejrozsáhlejší galské texty pak byly nalezeny v lokalitách *Banassac*, *Chamalières*, *La Grafenesque*, *Larzac* a *Lezoux*.²⁴ K nim se dále řadí také známý kalendář z *Coligny*²⁵.

Galština byla – vycházíme-li v níže uváděném z práce V. Blažka, J. Bičovského a P.-Y. Lamberta, zaznamenávána minimálně prostřednictvím čtyř epigrafických tradic. Byly jimi iberské písmo na legendách mincí z jižní Galie (3.-2. stol. př. n. l.).

Druhou skupinou jsou nápisy zaznamenané písmem *lugano*. Jedná se o písmo užívané v severní Etrurii. Jednou z jeho zvláštností je to, že nerozlišovalo mezi znělými a neznělými souhláskami. Například písmena k, p, t vyjadřovala jak neznělé samohlásky (/k/, /p/, /t/), tak rovněž znělé (/g/, /b/, /d/). Dalším charakteristickým rysem bylo to, že nosovky v pozici před okluzivami byly často vypouštěny. Jedná se o nejchudší písmo užívané pro zaznamenání galštiny, neboť tato abeceda má pouze 15 znaků. Zvláštností těchto galsko-etruských nápisů je zejména jejich dvojjazyčnost. Dvě třetiny nápisů na kameni jsou dvojjazyčné, galsko-

6–5 Centuries	Transcription	3–2 Centuries
Ɑ Ɑ	a	Ɑ Ɑ
Ɱ	e	Ɱ Ɱ
Ɐ Ɐ	v	—
Ɒ	z	*
ⱱ	h	—
Ⱳ	θ	—
ⱳ	i	ⱳ
ⱴ	k	ⱴ ⱴ
Ⱶ ⱶ	l	Ⱶ
ⱷ	m	ⱷ ⱷ
ⱸ	n	ⱸ ⱸ
ⱹ	p	ⱹ
ⱺ ⱻ	ś	ⱺ ⱻ ⱻ
ⱼ ⱽ	r	ⱼ ⱽ ⱽ
Ȿ Ɀ ⱽ Ɀ	s	Ȿ Ɀ
Ɀ ⱽ	t	Ɀ
ⱽ ⱽ	u	ⱽ
ⱽ	χ	ⱽ
ⱽ ⱽ	o	ⱽ ⱽ ⱽ

²³ Blažek, Václav. Gaulish language. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity / Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis N 13, 2008, 38-65, s. 2

²⁴ Dle V. Blažka

²⁵ Viz kapitola 3.3

latinské, kdy latinský text je detailnější a rozvinutější. Tento stav odráží sociolingvistickou realitu. Můžeme konstatovat, že bilingvismus byl již plně rozšířen, přinejmenším u společenských elit. Z této skupiny můžeme jako příklad zmínit nápisy na kamenech, pocházející z Briony, z Todi či z Verceil.

Třetí skupinou jsou nápisy galo-řecké, tedy nápisy v řeckém písmu, které bylo využíváno zejména v oblasti jižní (a někdy též centrální) Galie v souvislosti se založením řecké kolonie Massilie (dnešní Marseille). V této oblasti se tak vyvinula epigrafika zaznamenávaná v řeckém písmu, ale galským jazykem. V procesu využívání řeckého písma pro zaznamenání galštiny se setkáváme s několika problémy, které byly dány tím, že některé řecké znaky galština neznala a tedy nevyužívala, dále pak tím, že galština používala foném, který byl pro řečtinu neznámý (jednalo se o /ts/). Galo-řecká epigrafika v dnešní době zahrnuje přibližně 70 nápisů na kameni a přes 220 nápisů na střepech. Tato epigrafika nám tak přináší řadu informací o galském lexiku, což vhodně dokumentoval např. Michel Lejeune ve svém díle *Corpus gallo-grec* vydaném v roce 1985. Příklady z této skupiny by byly např. Pohřební nápis ze Saint-Rémy-de Provence, dedikační nápisy z Bouches-du-Rhône či podpis sochařův ze Saint-Germain-Sources-Seine.

Poslední skupinu tvoří epigrafika galo-latinská, tedy nápisy v latince v galském jazyce. Tyto se objevují od dobytí Galie Caesarem v roce 51 př. n. l. a vyskytují se napříč celou Galií, avšak poměrně krátce (přibližně po dobu jednoho století). Tyto nápisy nejsou však psány klasickou latinkou, jedná se o adaptaci latinky dle galského jazyka. Objevují se zde dvě písmena z abecedy galsko-řecké, některé znaky mění svoji fonetickou hodnotu. Galo-latinské nápisy na kameni jsou mnohem méně početné než nápisy galo-řecké a jedná se o silně homogenní skupinu tvořenou nápisy věnovacími. Vzhledem k tomu, že pocházejí již z pozdního období užívání galštiny, některé z nápisů vykazují stopy latinizace či pokročilých vývojových znaků galštiny. Těchto nápisů bohužel zatím známe pouze 15, o všech velmi přehledným způsobem pojednává kompendium *Recueil des Inscriptions Gauloises*.²⁶

Z jednotlivých příkladů této skupiny se jedná např. o krátké texty, které byly objeveny na nádobách. První z nádob je pohár z Banassacu, latinskou kurzívou je zde napsáno „*nejbližších obsahují nápoje*“. Druhou je láhev z Limé, na níž je latinskou majuskule uvedeno „*pijte rychle, velmi přívětiví budete*“. V. Blažek pak dále uvádí také „*pozoruhodně rozpustilé texty*“ v pozdní galštině, již významně ovlivněné latinou. Ty se objevují na přeslenech, jejichž bohaté naleziště se nachází severně od Autunu na východě tehdejší Galie. Zde je např.

²⁶ Lambert, Pierre-Yves. *Recueil des Inscriptions Gauloises*. Paris : CNRS, 2002. ISBN 2271058447

napsáno: „*Pojd', děvče, vezmi si můj polibek*“²⁷ nebo „*Pojd', děvče, vezmi si můj úd*“²⁸ anebo „*Děvče krásné, pivo dej*“.

Galská vlastní jména v latinských a řeckých nápisech mohou být zaznamenávána mnohem lépe než ta, která pocházejí z rukopisů. Různé dokumenty jsou v době svého vydání aktuální, obecně v nich nejsou žádné chyby v přepisu. Přesto je otázkou, zda jsou zde galská jména správně přepsána. Jejich koncovka je latinizovaná či pořečtěná (galské skloňování je nahrazeno skloňováním latinským, které je víceméně velmi podobné), vymazány jsou jejich fonetické zvláštnosti, vypadají jako galská jména převzatá do latiny. Jsou to samo Galové, kteří také hovoří latinsky. Ačkoliv nejsou latinské nápisy s galskou onomastikou důkazem pronikání latiny do každodenního užívání, dokazují přinejmenším to, že latina byla využívána v oficiální komunikaci a ve veřejném životě.

Naštěstí existují také galské nápisy, tedy dokumenty sepsané samotnými Galy. Tyto dokumenty však nejsou početné a jejich interpretace je stále obtížná. Nejdelší z nich dosud nebyly s jistotou interpretovány. Stejně jako ostatní zmíněné prameny poznání přinášejí informace pouze o lexiku, zatímco gramatika galštiny zůstává stále z velké části neznámá. Bylo by třeba mít k dispozici zejména odlišné nápisy. Relativní homogenita galských nápisů (věnování, podpisy, pohřební nápisy) vede k tomu, že dosud známe pouze slovesa jako „věnoval“, „udělal“ a „zanechal tumulus“ a navíc ještě pouze ve 3. os. sg. v préteritu.

Posun v archeologii, jak v počtu nálezů, tak v kvalitě metod jejich zkoumání, umožnil rozšířit skupinu nálezů o nápisy na nástrojích (předměty denní potřeby, zejména keramické nádoby). Tyto nápisy rodinného typu (označení vlastnictví) nám umožňují udělat si představu o užívání galštiny v psané formě. Je třeba říci, že s galštinou psanou na nástrojích se setkáváme častěji než s nápisy na kameni.

Z tohoto úhlu pohledu je popsána situace srovnatelná se situací etruštiny, kdy známe pouze několik málo sloves. Na straně galštiny lze však očekávat větší posun v bádání, neboť se nejedná o izolovaný jazyk, jakým byla etruština. Galština je jedním z jazyků indoevropských, z keltské jazykové větve, což nám umožňuje vycházet z izoglos a analogií při jeho studiu.

²⁷ Dle překladu Wolfganga Meida.

²⁸ Dle překladu Calverta Watkinse.

3.2 Prameny písemné

Zaměříme-li se na druhou skupinu pramenů, tedy na písemné zmínky antických autorů, je nutno uvést, že se jedná především o texty pozdního období, tedy z cca 1. tisíciletí n. l. Tyto zmínky jsou však velmi často nejednoznačné a týkají se zejména keltských jazyků obecně, nikoliv přímo galštiny, byť o ní také přinášejí zmínky. U těchto pramenů je velmi často otázkou jejich věrohodnost.

- 1) Ireaneus z Lugduna v úvodu svého díla *Aduersus Haereses I* říká „*Neočekávejte rétorické umění od nás, kdož žijí s Kelty a povětšinou vedou obchody v barbarském jazyce...*“
- 2) Aulus Gellius (narozen mezi 110 a 130 n. l.) ve své sbírce *Noctes Atticae* uvádí následující epizodu: Když jsme například byli v Římě, jeden muž, zkušený a velebený obhájce, ale vybavený jen rychlým a, jak bylo obvyklé, zběžným vzděláním, hovořil s prefektem města a chtěl říci, že jeden muž s chudým a nízkým způsobem života jedl vyhozený chléb a pil špatné a zkažené víno. „Tento římský rytíř, řekl, „jí *apluda* a pije *flocce*.“ Všichni přítomní se na sebe podívali, divíce se, co ta dvě slova znamenala. A pak, jako kdyby řekl něco, nevím, v galštině nebo etruštině, se všichni začali smát.“ U této epizody není zřejmé, zda se skutečně pojí s dobou Gellia anebo je literární anekdotou z dřívějšího období.
- 3) V Digestech XXXII je nařízení, že „*fideikomis může být sepsán v jakémkoliv jazyce, ne tedy pouze v latině nebo řečtině, ale také v punštině nebo galištině nebo v jazyce jakéhokoliv jiného lidu*“.
- 4) Nejznámější důkaz o existenci pozdní galštiny se nachází v komentáři Sv. Jeronýma k dopisu Sv. Pavla Galatským, napsanému v r. 386/7. V něm se říká, že jazyk Treveri v Belgii je podobný tomu galatskému. „*Nehledě na řečtinu, kterou se hovoří po celém východě, Galatové mají vlastní jazyk, skoro stejný jako jazyk Treveri.*“ Přestože Sv. Jeroným strávil nějaký čas s Treveri i s Galaty, toto tvrzení nemusí nutně být založeno na jeho vlastní zkušenosti a může reflektovat literární klišé převzaté z díla jiného autora, např. z některého ze ztracených děl Varrových²⁹.

²⁹ Marcus Terentius Varro, římský gramatik, spisovatel a myslitel, který žil v letech 116- 27 př. n. l.

- 5) Episoda v díle *Historia Augusta* (datováno kolem přelomu 5. stol. n. l.), připisovaná historiku Lampridiovovi, vypráví o druidech, kteří předpovídají budoucnost císaři Alexandru Seuerovi v galštině („*mulier Druidas eunti exclamauit Gallico sermone*“). Toto dílo je nicméně notoricky známou historickou fikcí, stejně jako jeho domnělí autoři. Epizoda tak není podložena nejmenšími důkazy.
- 6) V díle *Dialogi de Vita Martini I*, jehož autorem je Sulpicius Seuerus, jeden z partnerů dialogu říká klišé, že jeho nedostatečná latina může urážet uši jeho partnerů. Jeden z nich na to odpovídá: „*mluv keltsky, nebo, pokud to upřednostňuješ, galsky, dokud budeš hovořit o Martinovi*“.
- Z kontextu však není možné určit, zda je zde myšlena galština, jak ji chápeme my, či zda se jedná například o lidovou galskou výslovnost latiny.
- 7) Marcellus, běžně s přízviskem „z Burdigaly“ (4.-5. stol. n. l.) cituje ve své knize magické medicíny *De Medicamentis* několik kouzel, která jsou tradičně připisována galštině. Marcellus ale nikde netvrdí, že tato kouzla jsou skutečně galská. Ve skutečnosti je většina z nich spíše odpovídá standardnímu „magickému jazyku“ užívanému v antickém světě, tedy nejsou převzata z žádného konkrétního jazyka, ale vágně připomínají exotická slovíčka. Na druhou stranu, několik jmen rostlin uvedených v Marcellově díle, pravděpodobně pochází z galštiny.³⁰
- 8) V díle *Vita Sancti Symphoriani*, pravděpodobně ne starším než z poloviny 5. stol. n. l., se říká, že když křesťanského mučedníka Symphoriana z Augustoduna (165-180) vedli na popravu, „*jeho matka zvolala tak, aby to všichni okolo slyšeli a v galštině pronesla: „Synu, synu, Symphoriane, myslí na svého boha*“.
- Dle Rudolfa Thurneysena³¹ byla tato galská věta v mnoha různých manuskriptech přepisována ve velmi „porušené“ podobě. Z ní byla právě Thurneysenem rekonstruována. Slovo **mentobo* vypadá jako proto-románské sloveso odvozené z latinského *mens, mentis* (tedy mysl) a *habere* (tedy mít) a stejně tak nelze vyloučit verzi, že celé tvrzení je časnou variantou románštiny nebo směsicí románštiny a galštiny a nikoliv čistou galštinou.

³⁰ Meid Wolfgang, Heilpflanzen und Heilsprüche. Zeugnisse gallischer Sprache bei Marcellus von Bordeaux. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft 1996

³¹ Thurneysen Rudolf, Irisches und Gallisches

- 9) Cassiodorus ve své knize *Variae VIII* (datované do roku 526 n. l.) cituje z dopisu králi Athalaricovi: „*Nakonec nalézáš římskou výmluvnost v krajích, kde není původní; a zde to, že jste četli Cicera, z vás udělalo výmluvné, ačkoli dříve tu byla slýchána jen galská řeč.*“

Opět se však jedná o čistě rétorickou všednost, které nelze přikládat větší váhy jakožto pramenu.

- 10) V neposlední řadě je třeba zmínit glosy a výpůjčky do jiných jazyků, zejména do latiny, které jsou velmi bohatým zdrojem informací o galštině. Sem řadíme tzv. Endlicherův glosář nadepsaný *De nomibus Gallicis* (nese jméno knihovníka, jež jej v roce 1836 vydal). Glosář je tvořen 17 hesly s ekvivalenty v lidové latině, u některých z nich je použito více galských slov k objasnění funkce složenin. V glosáři se tak setkáváme se slovy, jako například *ambe* (potok), *brio* (most), *doro* (vchod, dveře), *more* (moře), *dunum* (hora), *lautro* (lázeň) a dalšími. Zajímavým z perspektivy této bakalářské práce je sloveso *cambiare* (dát věc za věc), která má galský základ a latinské zakončení. Toto sloveso proniklo do dnešní francouzštiny ve formě *change*.

Dle Dr. D. Stiftera³² jsou některá ze slov převzata z díla *Historia Francorum* Řehoře z Tours. Jiná pak poukazují na to, že slovníček byl sestaven v germánském prostředí v Galii. Nejstarší rukopis glosáře je datován do roku 196, kdy galština byla již mrtvá. Jde tedy o opisy starších textů, které zachycují pozdní fázi vývoje galského jazyka.³³

- 11) Z dalších zmínek uvádíme již zmiňované dílo *Historia Francorum* Řehoře z Tours či *Carmina I Venantia Fortunata* (obě z 6. stol. n. l.)

- 12) Zajímavým pramenem pro poznávání a studium pozdní galštiny je pak také lékařské kompendium Marcella z Bordeaux, který žil na přelomu 4. a 5. stol. Setkáváme se zde s jednotlivými glosami (např. *kapradí*) i s celou větou.³⁴

³² Stifter David. Op. cit.

³³ Blažek Václav, Op. cit., s. 38-65

³⁴ Stifter David, Op. cit., s.180n.

Shrneme-li dostupné písemné prameny – díla antických autorů i slova zdomácnělá v latině, můžeme tímto způsobem rekonstruovat přibližně 120 galských slov, která mají všechna své potomky v dnešní francouzštině. Jedná se o slova z různých oblastí lidského života, z hlediska slovních druhů se z 99 % jedná o substantiva.

3.3 Galský kalendář

Jedním z významných podkladů pro studium galštiny se stal tzv. kalendář z Coligny. Vzhledem k jeho významu pro poznání galštiny je mu zde věnována tato podkapitola. Tento kalendář byl nalezen v Coligny v regionu Ain (Francie, nedaleko Lyonu) v roce 1987. Jeho význam spočívá především v rozsahu nalezeného textu, který kromě hlediska archeologické rekonstrukce podoby keltského kalendáře a jeho sociologické interpretace přinesl význam také na poli lingvistického bádání, neboť zásadním způsobem rozšířil soubor dochovaných galských slov.

Archeologický nález byl popsán řadou badatelů, mj. i P.-Y. Lambertem. Kalendář je vyrytý do bronzové desky, která se zachovala v 73 fragmentech. Původně byla deska 1,45 m široká a 0,9 m vysoká. Dle použitého stylu písma a dalších doprovodných objektů ji badatelé datují do období konce 2. stol. Galský text je zde psán latinskými velkými písmeny. Restaurovaná deska se skládá z 16 vertikálních sloupců s 62 měsíci rozdělenými po pěti letech. Po svém nalezení byl kalendář převezen do muzea v Lyonu, kde proběhla jeho restaurace, a byl důkladně prostudován francouzským archeologem Josephem Monadrem. Ten nápisy studoval několik let a na základě tohoto studia uvedl, že colignský kalendář představuje nejlepší známý příklad keltského kalendáře. V současné době je kalendář vystaven v *Palais des Arts* v *Gallo-Roman Museum* v Lyonu.

Kalendář nalezený v Coligny, ačkoliv je největší, není jediným dochovaným galským kalendářem. Pro zajímavost uvádíme také kalendář obdobný, avšak výrazně menší. Ten byl nalezen v Lac d'Antre (commune de Villards-d'Héria v pohoří Jura) Zachoval se v osmi malých fragmentech, které jsou dnes uloženy v *Musée d'Archéologie du Jura* v *Lons-le-Saunier*.

Colignský kalendář ukazuje pět po sobě jdoucích let, každý z nich po dvanácti měsících plus dva měsíce vyrovnávací. Galský kalendář byl lunární, během roku se střídaly měsíce po třiceti dnech označení MAT = *matu- nebo mati- (tedy „dobrý“) a měsíce po dvaceti devíti dnech, označené ANM[at-], tedy naopak „neblahý“. Aby kalendář korespondoval také se slunečním rokem (a zejména střídáním ročních období), byla nutná

korekce. Galové ji docílili tak, že každého dva a půl roku byl vložen jeden měsíc navíc, první takový měsíc tedy byl vložen v prvním roce, další pak v polovině roku třetího.

Z hlediska lingvistického není v kalendáři žádná věta, nacházíme však zmínky charakterizující každý den pomocí více či méně zkrácených slov (některá jsou zkrácena na pouhé jedno písmeno a jejich smysl neznáme, např. D či M). V kalendáři je uvedeno např. těchto dvanáct měsíců:

- I. SAMON
- II. DVMAN
- III. RIVGOS
- IV. ANAGAN
- V. OGRONN
- VI. CVT- /
- VII. GIAMON
- VIII. SIMIVIS
- IX. EQVOS
- X. ELEMBIV
- XI. AEDRINI
- XII. CANTLOS

U většiny těchto názvů měsíců pak lze dohledat jejich souvislost s galskými označeními pro *chladno*, *jaro* a dalšími. Zajímavým je název měsíce EQVOS, v něm se objevuje znak *qu*, neboť – jak bylo uvedeno výše – labiovelára /k^w/ v galštině zcela přechází do /p/. Výskyt –qv- v kalendáři je tedy možno, stejně jako několik dalších vzácných výskytů tohoto jevu, interpretovat několika způsoby:

- jedná se o výpůjčky
- jedná se o pozůstatky staršího dialektu
- jedná se o prvek, který poukazuje na oblast dialektologicky zastaralou, kde dosud nedošlo ke změně $k^w > p$
- v některých případech by sekvence *qu* mohla označovat kompletní slabiku se samohláskou –u-³⁵

³⁵ Dle V. Blažka a P.-Y. Lamberta

4. Galština a její dialekty

Ve výše uvedených kapitolách jsme nastínili problematiku keltských jazyků jako celku, dále pozici galštiny v této jazykové větvi dle různých členění, její historicko-etnický kontext i prameny poznání. Pakliže bychom měli nyní definovat galštinu jakožto jazyk, který je obsahem studia v dalších kapitolách a jehož stopy hledáme v dnešní francouzštině, můžeme ji definovat jako jazyk keltského obyvatelstva žijícího kromě dnešní Francie na území dnešní severní Itálie, Švýcarska, Belgie, Holandska a západního Německa.

Spíše než jednotný jazyk by mohla galština být skupinou dialektů. Tato úvaha není zcela iracionální, avšak v současnosti není možno ji podložit mnoha silnými důkazy. Jedinou významnou variací je zachování $-k^w$ - (nebo $-kw$ -) v některých slovech, jako např. Sequana či EQVOS (viz kapitola 3.3 o kalendáři z Coligny). Zda skutečně existovaly dialekty galštiny či fonetické inovace, je třeba stále doložit.

Bezpochyby je možno doložit galský dialekt v Narbonnaisie obsahující frazeologické zvláštnosti, které se nenacházejí nikde jinde než zde. Jako první představil myšlenku dialektů galštiny John Rhys, který uváděl zejména „celtican“ Stejně tak i další autoři přinášejí tvrzení o existenci rozličných dialektů, jejich tvrzení však nejsou dosud podložena dostatečnými důkazy.³⁶

Doloženými dialekty tak v tuto chvíli jsou vlastní (zaalpská galština), předalpská galština, noričtina (galština obyvatel římské provincie Noricum, o níž je známo velmi málo) a konečně galatština (jazyk keltských vystěhovalců v Malé Asii, který není dobře doložen).³⁷

³⁶ Lambert P.-Y., Op. cit., s. 19n.

³⁷ Bičovský Jan, Op. cit., s. 42 a Bičovský Jan. Vademecum starými indoevropskými jazyky. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 2009, s. 114

5. Galština a její stopy v dnešní francouzštině

5.1 Fonologie a fonetika

Co se týče konsonantismus, objevuje se v nejstarších památkách ještě archaické k^w namísto pozdějšího $*p$. K této změně došlo v různých oblastech v různou dobu. Rozpornou otázkou je v tomto oboru tzv. *tau gallicum*. V galských nápisech se vyskytuje v podobě různých grafémů a používá se pro zápis fonému, o jehož skutečné fonetické podobě dosud není shoda. *Tau gallicum* je etymologicky často pokračováním skupin alveolár a s ($*ts$, $*ds$, $*st$, $*ss$), není ale zřejmé, zda se jednalo o afrikátu $[t^s]$, $[d^z]$, $[t^0]$ nebo frikativu $[\theta]$, $[\delta]$ nebo $[z]$, nejpravděpodobnější fonetická hodnota je $[t^0]$.³⁸ Domníváme se, že ačkoliv bylo *tau gallicum* zapisováno jako di- nebo tri-graf, bylo jediný segmentem, ale vzhledem k faktu, že je stejného původu jako $-ss-$ nacházející se v insulárních keltských jazycích, je pravděpodobné, že často bylo párové.³⁹ Ve věci konsonantismus dále uvádíme pro přehled galské konsonanty (fonémy):⁴⁰

	Neznělé plozivy	Znělé plozivy	spiranty
labiály	p	b	
dentály	t	d	s, z
veláry	k	g	x
labioveláry	k^w		
sonanty, polovokály	r, l, m, n, j, w		

Ke změnám docházelo i ve vokalickém systému. Setkáváme se s tendencí otevírání koncového /i/ na /e/, zejména v předponách, dochází tak ke změně *ari* > *are-*, *Aremorici* přechází do pozdějšího *Armorici*, $*uxsi$, $*andi$ > *uxse-*, *ande-*. Na druhou stranu dochází v některých kontextech k uzavírání /e/ do /i/, zejména po /l,w/ před /s/, např. *Ales-ia* > *Alisia*, $*swesor-$ > $*swisor-$ > *suior-* (až *soeur*, fr. *sestra*). Dlouhé samohlásky /é, ó/ pocházející z pozdější indoevropštiny se transformují, /é/ přechází v /í/, /ó/ přechází v /ú/ v koncové slabice a v /á/ v ostatních pozicích. Pozdní /ú/ je dále více uzavřené než /ú/ vycházející z /ó/.

³⁸ Woodard Roger D. The ancient languages of Europe. Cambridge : Cambridge University Press, 2008 a Bičovský Jan, Op. cit., s. 44

³⁹ Nejkomplexněji se jevem *tau gallicum* zabýval zřejmě Evans a uvedený Woodard.

⁴⁰ Tabulka vychází z J. Bičovského, s. 43 a R. D. Woodarda.

Ke změnám dochází i u diftongů. Diftongy *ai* a *eu* se objevují pouze ve starších formách. Galština postupně monoftongizovala všechny i-diftongy: *ai, oi* > *í, ei* > *é*; z u-diftongů zachovala pouze *au*, *eu* splynulo s *ou* a později se měnilo na *ó* (a nakonec snad v *ú*). V systému se tak oproti prakeltštině objevily dlouhé vokály *ó* a *é*. Dlouhé diftongy mají tendenci se zkracovat, například *ái* > *ai* > *í* či *oú* > *ou*.⁴¹

Pro přehlednost opět uvádíme souhrnnou tabulku galského vokálního systému:⁴²

vokály krátké		vokály dlouhé		i-diftongy		u-diftongy	
i	u	í	ú				
e	o	é	ó	(ei)	(oi)	(eu)	ou
a		á		(ai)		au	

Významným jevem ve fonologii galštiny je lenizace. Odlišné podoby intervokálních /w, g, s/, vložené mezi *c* a *g* vedly některé autory k tomu, aby předpokládali existenci lenizace v galštině. Všechny ostrovní jazyky prošly lenizací intervokálních samohlásek. Galština se v tomto ohledu však neprojevuje tak výrazným způsobem, jako jiné keltské jazyky. Grafické váhání mezi *c* a *g* pravděpodobně vychází z rozdílné výslovnosti těchto okluziv v galštině a v latině. C. Watkins navrhuje, že galské okluzivní souhlásky se vyslovovaly měkce, když nebyly zdvojené. Navíc je zde grafický problém při psaní, které bývá často málo upravené, a tak stačí zapomenout jeden tah, aby se *g* pletlo s *c*.

Nedílnou součástí otázek fonologie a fonetiky je rovněž přízvuk. O něm toho v galštině není mnoho známo. V hispano-keltštině se setkáváme s tím, že koncové *m* nelabializuje předcházející *o*, což naznačuje, že bylo jen slabě vyslovováno. Z toho usuzujeme, že přízvuk mohl být fixován směrem k první části slova. V galštině se obdobně setkáváme s tendencí upouštět od koncového *s* a *n*. Francouzská toponyma nicméně naznačují, že poloha přízvuku mohla být různá a že oblast galštiny nebyla z hlediska přízvuku jednotná. Setkáváme se s četnými případy, kdy dvě různá francouzská toponyma pocházejí z jediného galského předchůdce, nicméně pokaždé s jiným přízvukem. Ve dvou případech je odlišná poloha přízvuku nositelem odlišného významu, kdy u názvů galských měst přízvuk na

⁴¹ Bičovský Jan, Op. cit., s. 44 a Lambert P.-Y., Op. cit., s. 43n.

⁴² Vychází z R. D. Woodarda a J. Bičovského

před předposlední slabice dává *Rennes* a *Bourges*, akcent na předposlední slabice pak *Redon* a *Berry*.

Bitúriges > Bourges

Bituríges > Berry

Stejně tak galské *Nemáusus* (*ne'mausus) s přízvukem na předposlední slabice přešlo do francouzštiny v podobě *Nemours*, kdežto *Némausus* (*'nemausus) s přízvukem na slabice před předposlední v podobě *Nîmes*. Stejným způsobem *Condate* dává *Condes* či *Condé*, *Arelate* pak *Arles* či *Arlet*. Galština mohla zčásti zachovávat starý přízvuk indoevropský. Patrně však, na rozdíl od ostrovních jazyků, neměla pevný přízvuk na první slabice.⁴³ Tvary slov s přízvukem na před předposlední slabice vlastně problémem nejsou, stejný rys shledáváme v latině a také v pozdní latině (např. *hóminem* > *homme*). Problémem je určit, proč některá slova přejala přízvuk na slabice předposlední, s prodloužením předposlední samohlásky (*Cóndate* > *Condáte* > *Condate* > *Condé*). Dosud nebylo s jistotou objasněno, že tento fenomén pochází skutečně z galštiny, může být dán také sociolingvistickými rozdílnostmi v galo-římské společnosti.⁴⁴

Oproti tomu v latině závisela pozice přízvuku na slabičné struktuře a morfémech slova, přízvuk neměl určující charakter. Uvnitř slova byl přízvuk vždy na poslední slabice (s výjimkou tzv. lehké slabiky). Tento případ, kdy je přízvuk kladen vždy na stejnou slabiku, typický pro latinu, převzaly prakticky výlučně také románské jazyky.

Shrneme-li výše uvedené, je třeba závěrem konstatovat, že mezi ostatními fonetickými fenomény příznávanými galštině se nacházejí tři, které ovlivnily vývoj francouzštiny či románských jazyků, jak je uvádí Lambert:

- 1) **Palatalizace latinského /u/ na /ü/**, kdy však nic nepoukazuje přímo na to, že tento fenomén je keltského původu. Můžeme jej však dobře vypořádat také například v britonštině, kde je doložena změna *u: (dlouhé "u") > i. V pozdní galštině mohl fonetický vývoj probíhat paralelně. S další informací k tomuto jevu se můžeme setkat v práci R. Posnerové⁴⁵. Ta uvádí, že je problematické rozlišit, kdy se francouzské

⁴³ Polohou přízvuku v galštině se dále zabývali také Falc'hun (1981:294-313), De Bernardo Stempel (1994;1995) a Schrijver (1995:20-21)

⁴⁴ Lambert P.-Y., Op. cit., s. 48

⁴⁵ Posnerová Rebecca, *The Romance languages*. Cambridge : University Press, 1996, s. 237n.

u začalo vyslovovat [y], neboť se vždy zapisovalo grafémem *u* a kontextově jej nebylo možno rozlišit. S prvními komentáři se setkáváme až v 16. století, kdy bývá někdy nazýváno jako „galské *u*“ a přirovnáváno k řeckým, německým a skotským fonetickým jevům, přičemž je akcentová a jeho blízkost k [i]. Problematicke této palatalizace se věnuje také C. Tagliavini, který uvádí, že její galský původ lze vyvozovat ze shodného výskytu jevu ve Francii, v části rétorománské jazykové oblasti a v galkoitalských dialektch severní Itálie, v čemž spatřuje působení galského substrátu. Galský původ tohoto jevu tak můžeme předpokládat, nikoliv však s jistotou určit. Nezodpovězenou otázkou zůstává rovněž to, zda galština palatalizuje každé *u*.⁴⁶

- 2) **Lenizace souhlásek v románských jazycích.** Zde představuje paralelu vývoj britonštiny, jež se však obtížně interpretuje v termínech keltského substrátu. Jednotlivé románské jazyky mají odlišné tvary souhláskových změn na území mnohem rozlehlejším než je oblast keltského osídlení.
- 3) **Francouzský přístup k latinským skupinám /pt/ a /ps/**, které jsou zaměňovány s /kt/ a /ks/, jinak řečeno redukovány na /xt, xs/ a poté na /jt, js/ (/j/ je druhým prvkem dvojhlásky), např. *capsa* > **kaxsa* > fr. *caisse* či *capituu*s > **kaxtivus* > fr. *chétif*.⁴⁷

R. Posnerová⁴⁸ uvádí také další stopu keltských jazyků (ačkoliv jim bývá připisována méně často), a sice v severské francouzštině. Ve francouzštině dochází k palatalizaci latinských velár před *a*. Tento jev se nevyskytuje v jiných románských jazycích kromě západní rétorománštiny.

5.2 Morfologie

5.2.1 Tvorba slov

Práce badatelů zaměřená na lepší poznání morfologie galštiny je obtížná, neboť ji významným způsobem komplikuje nedostatek pramenů a také jejich omezující povaha.⁴⁹ Hovoříme-li o keltských jazycích, je možné uvést, že v keltských kontinentálních jazycích byla slova složena ze základního morfému, k němuž mohly být připojovány prefixy a sufixy.

⁴⁶ Proti galskému původu palatalizace *u* se ostře vyjadřuje také W. Meyer-Lübke, viz C. Tagliavini, str. 101n.

⁴⁷ P.-Y. Lambert, str. 44n.

⁴⁸ Posnerová Rebecca, Op. cit.

⁴⁹ Viz kapitola 3

Užívání prefixů je stejně četné jako sufixů. Existují také důkazy o vícečetné prefixaci. K takto vzniklé jednotce mohla být připojena kmenová samohláska, po níž mohl následovat neohebný konec slova. Časté je také skládání slov, zejména u antroponym.

5.2.2 Nominální morfologie

Ohebné slovní druhy je v keltských jazycích možno skloňovat v pádu, rodě a čísle. Setkáváme se s doklady existence všech osmi klasických indoevropských pádů (nominativ, akuzativ, genitiv, dativ, lokativ, instrumentál, ablativ a vokativ), ale nikoliv v obou číslech a deklinacích a nikoliv ve všech jazycích. Dokumentována je existence všech tří rodů (mužský, ženský, střední) a také tři čísel (singulár, plurál a duál).

Galské substantivum rozeznávalo všechny tři rody a zřejmě tři čísla a také všech osm indoevropských pádů. Doloženy jsou ovšem pouze u *o*-kmenů, jak je patrné z přiložené tabulky.⁵⁰ Lokativ a instrumentál jsou doloženy velmi špatně. K deklinaci je třeba poznamenat, že gen. sg. *o*-kmenů je již zakončen na *í*, nom. pl. *oi/í*. *O*-kmen je nejčastějším a nejproduktivnějším kmenem maskulin a neuter starých indoevropských jazyků. Od něj se nejčastěji tvoří nová substantiva. Je formálně poměrně homogenní a tedy snadno naučitelný. Dále je doložen duál *o*-kmenů, u adjektiv superlativ *isamo*.⁵¹ Ke genitivu singuláru na *-í* se vyjadřuje také Lambert: jeho podoba se v různých indoevropských jazycích liší. Setkáváme se s ním v homérovské řečtině, v laponštině či keltiberštině. Dlouhé galské *-í* je inovací, stejná se vyvinula také v latině. U ostrovních keltských jazyků se setkáváme se stejnou koncovkou.⁵²

Pro přehlednost galského skloňování uvádíme tabulku.

Galské nominální skloňování							
Singulár	á-kmen	o-kmen	í-kmen	u-kmen	n-kmen	r-kmen	C-kmen
<i>Nom.</i>	-a	-os, -o	-is	-us	-u	-ir	-s
<i>Acc.</i>	-an, -em	-om, -on	-in			-erem	
	-en, -im						

⁵⁰ Bičovský Jan, Op. cit., s. 45

⁵¹ Bičovský Jan, Op. cit., s. 45

⁵² Lambert P.-Y., Op. cit., s. 53

<i>Nom.- acc. neut.</i>	--	-on	-e?	-u	-an		
<i>Gen.</i>	-as, -ias	-i	-ios?				-os
<i>Dat.</i>	-as, -i	-ui, -u	-e	-ou			-i
<i>Loc.</i>	--	-e					
<i>Instr.</i>	-ia	-u					
<i>Voc.</i>	-a	-e					
Duál							
<i>Nom.- acc.</i>	--	-o					
Plurál							
<i>Nom.</i>	-as	-oi, -i	-is	-oues			-es
<i>Acc.</i>	-as	-os, -us					
<i>Nom.- acc. neut.</i>	--	-a					
<i>Gen.</i>	-anom	-on	-iom			-ron	
<i>Dat.</i>	-abo, -abi?	-obo, -obe?				-rebo -rebe?	-bi
<i>Instr.</i>	-abi?	-obe?				-rebe?	

Z uvedené tabulky je patrný nedostatek pramenů, které by umožnily identifikovat všechny pády ve všech číslech a galské skloňování tak plně rekonstruovat.

5.2.3 Zájmena

V galštině a hispano-keltštině je doložen kmen ukazovacích zájmen *so/á, a to s počátečním *s-, původně pouze u nominativu singuláru v rodě mužském a ženském, později

se však rozšířil na všechny vzory. Galtština rovněž měla dvojí utváření neutra singuláru v nominativu a akusativu, a to *sosin* a *sosio*. Tento *-sin* prvek nacházíme v mnoha tvarech, které mohou být předchůdci členů u ostrovních keltských jazyků (např. *in=sinde*, *o='nda*).

Kořen vztažných zájmen **yo-* se objevuje v přízvukně a ohebné podobě v hispano-keltštině. V galštině byl redukován na neohebnou podřadicí klitickou částicí *=yo*.

Osobních zájmen je doloženo velmi málo. Jediná, jejichž existence byla s jistotou potvrzena, jsou klitická zájmena v akuzativu. V galštině je to první osoba sg. = *me*, první osoba pl. = *snj* a dále pak také první osoba sg. dativu = *mi* < **moi*. Potvrzenými přivlastňovacími zájmeny pak jsou první osoba sg. *imon* a *mon* a druhá osoba sg. *to*.⁵³

O pozůstatcích galských zájmen v dnešní francouzštině dosud nemáme důkazy. Jejich stopy však nepředpokládáme, vzhledem k tomu, že u substrátových jazyků to není obvyklé.

5.2.4 Číslovky

Ze základních číslovek se zachovaly pouze dvě - „tři“ (*tidres*) a „třicet“ (*trikontis*). Ve složeninách jsou dochovány tvary *kintu*-⁵⁴ (= „prvo-“), *tri-* (= tří-/troj-), *petru-* (= čtyř-) a *pompe* (= pěti-). Prakticky kompletně jsou dochovány řadové číslovky: *kintuksos*⁵⁵, *allos*, *tritios*, *petuarios*, *pinpetos*, *sueksos*⁵⁶, *sextametos*, *oxumetos*, *nametos*, *dekametos*^{57,58}. Číslovka 10 se objevuje také ve složené formě *decam-noctiacon* (svátek trvající 10 nocí). Další řadová číslovka, latinizované *petrudecameto* (= čtrnáctý) poukazuje na to, že desítky byly tvořeny skládáním. Zajímavá z hlediska etymologického je také informace o původu řadové číslovky *první* - **prei-mo-* > **rémo-*, jejíž název pochází ze jména kmene Rémi (= první). Stejný název se objevuje i na mincích (*REMO* a *REMOS*). Co se týče číslovky sto, můžeme ji nalézt v galském toponymu *Canto-bennicus* (dnešní *Chanturgue*) a v délkové míře *candetum* (sto stop), která se zachovala v latině.⁵⁹

⁵³ Woodard R. D., Op. cit., s. 175n.

⁵⁴ Někdy psáno také *cintu-*

⁵⁵ Někdy uváděno též jako *cintuxos*

⁵⁶ Někdy uváděno též jako *suexos*

⁵⁷ Někdy též uváděno jako *decametos*

⁵⁸ Bičovský Jan, Op. cit., s. 45.

⁵⁹ Dle V. Blažka a P.-Y. Lamberta

Hovoříme-li o stopách galštiny ve francouzštině, je v této části nutno dále uvést, že někteří autoři⁶⁰ spatřují vliv galštiny na francouzské číslovky. Původní francouzské počítání (*deux vingts* pro 40, *trois vingts* pro 60, *trois vingts et dix* pro 70 atd.) má údajně pocházet z galštiny a je příbuzné způsobu počítání ve velštině. Současná francouzština z tohoto systému takto údajně převzala do dnešní doby *soixante-dix* (60), *quatre-vingts* (80) a *quatre-vingt dix* (90). Stejnou informaci uvádí ve své práci také R. Posnerová, která vychází zřejmě z analogie s podobou číslovek v rumunštině a naopak z rozdílného způsobu počítání v belgičtině a švýcarské francouzštině (*septante* a *octante*). Toto tvrzení však vyvrací práce V. Blažka, který vychází z interpretace číslovky 80 uvedené v kalendáři z Coligny. Ta je zde uvedena jako *ox[...]*antia** a je-li tedy utvořena od čísla 8, nemůže být násobkem 20. Otázka původu vigesimální soustavy ve francouzštině je tedy otázkou. Vzhledem k tomu, že je stále živá v baskičtině, lze uvažovat o jejím původu právě zde. K této otázce se vyjadřuje také C. Tagliavini, který uvádí mj. to, že keltština se vyznačovala právě vigesimální soustavou a její pozůstatky (s výjimkou *treiz-vins*, tedy šedesát) zachovává dnešní francouzština. Příklady existence vigesimální soustavy jsou doloženy i v jiných jazycích, v čemž spatřuje podklad pro své tvrzení, na druhou stranu zmiňuje také tendenci opačnou, s níž se setkáváme ve francouzských dialektech (*huitante*, *nonante*).

K definitivnímu závěru, který s jistotou potvrzuje první či druhou teorii, se dosud nepodařilo dojít. Uvedené argumenty však potvrzují spíše informace V. Blažka o tom, že galský systém počítání čísel 60, 80 a 90 se od dnešního francouzského lišil.

5.2.5 Slovesná morfologie

Sloveso se v kontinentálních keltských jazycích vyznačuje časem, rodem a způsobem. V dostupných pramenech existují důkazy existence času přítomného, préterita a budoucích časů. Vzhledem k nedostatečným pramenům jsme dosud nebyli schopni rekonstruovat časování sloves. Do současnosti se podařilo rekonstruovat některá slovesná zakončení v čase přítomném a v préteritu (viz tabulka níže).

V galštině se pro 1. osobu sg. setkáváme jednak s *-u*, jednak s *-mi*. Některé tvary pro 1. osobu jsou zakončeny také sekvencí *-umi*, což někteří autoři⁶¹ interpretují jako spojení dvou zakončení. Je ovšem možné, že segment *-mi* je v takovýchto zakončeních klitické zdůrazňující zájmeno. Tato teorie se zdá pravděpodobnou také proto, že slovesa v 1. os. sg.

⁶⁰ Dawson C., The Manchester Metropolitan University

⁶¹ Woodard R. D., Op. cit., s. 177n.

v tomtéž textu mohou být zakončena jak na *-u*, tak na *-umi*. Hovoříme-li o préteritu, je galské zakončení *-ai*, později přechází v *-í*, nutno určovat ve 3. os. sg. dle kontextu⁶². Tvary zakončené na *-us* bývají tradičně interpretovány jako 3. os. pl., vzniklé spojením pluralizujícího *-s* s 3. os. sg. *-u*.⁶³

Koncovky přítomného času v kontinentálních keltských jazycích			
		Hispano-keltština	Galština
Singulár	1.	--	-u, -mi
	2.	--	-s
	3.	-Ti, -t	-t
Singulár deponentní	1.	--	-or
	3.	--	-toi?
Plurál	1.	-mus, -mu	--
	2.	--	-tes, -tis
	3.	-nTi	-nt
Plurál deponentní	3.	--	-ntor
Plurál pasivní	3.	-nTor?	-ntir?

U této tabulky je zřejmé, že galské časování přítomného času již byli vědci z dostupných pramenů schopni velmi uceleným způsobem rekonstruovat. Zajímavostí pak jsou drobné podobnosti s časováním francouzským, v literatuře se však nesetkáváme s jejich bližším objasněním, nemůžeme tedy s určitostí říct, že se jedná o stopy galštiny ve francouzštině.

⁶² Ibid., str. 178

⁶³ Toto tvrzení však bylo v roce 1995 rozporováno Hozem.

Koncovky minulého času v kontinentálních keltských jazycích				
		Hispano-keltština	Lepontština	Galština
Singulár	3.	-es	-e, -u	-s, -t
		--	--	-e, -u
		--	--	-ai?, -i?
Plurál	3.	--	--	-us
Plurál deponentní	3.	-nTo?	--	--

I v této tabulce je značná míra rekonstruovanosti galštiny na rozdíl od jiných kontinentálních keltských jazyků patrná, bližší stopy v dnešní francouzštině však nelze bez větších potíží identifikovat.

Čas

V systému sloves se setkáváme s jasnými důkazy existence prezentu, préterita a futura. Préteritum je tvořeno tvary, které navazují na podobu indoevropského perfekta, s-aoristů⁶⁴ a obnoveného imperfekta. Existuje také minimálně jeden případ suplece. Vzhledem k fonologickým redukcím dochází v některých případech k změně kontinentálního keltského s-préterita pomocí tematického zakončení. Kontinentální keltské t-préteritum má různý původ. Stejně jako u t-préterita v ostrovní keltštině, navazuje v některých tvarech na tvar

⁶⁴ Termín **aorist** (z řeckého „a-horistos“ – „nevymezený“) se užívá u některých jazyků jako označení jistého typu slovesného času, a sice obyčejně jednoduchého minulého času, který nevyjadřuje žádné zvláštní vidové charakteristiky, čímž se liší od jiných časů minulých, jako je imperfektum, perfektum či plusquamperfektum. Typickým příkladem, který splňuje obvyklé charakteristiky aoristu, ačkoliv se tak nenazývá, je německé préteritum. Specifický význam a pravidla užití časů, které jsou označovány jako aorist, se však jazyk od jazyka liší. Mezi jazyky, které disponují slovesným časem označovaným jako aorist, patří klasická řečtina, stará čeština či hornolůžická srbština. Do dnešní doby se aorist zachoval v bulharštině.

indoevropského s-aoristu. Všechny doložené tvary budoucího času v kontinentální keltštině navazují na tvary indoevropského desiderativu.

Vid

O existenci dokonavého vidu máme v galštině a hispano-keltštině pouze malé množství důkazů. V galštině se již vyskytují některé perfektivizační předpony. Nejčastějšími jsou *kon-* a *ek-*.⁶⁵ Dále se zde v omezené formě může vyskytovat insulární *ro-*.

Rod

Převážná většina sloves je v galštině – stejně jako je tomu obecně u kontinentálních keltských jazyků - v rodě činném, pasivum jako takové není doloženo. Vyskytuje se zde však mnoho forem s *-r* ve významu deponencií, tedy v rodě činném, nelze však vyloučit, že některé z nich měly pasivní význam. Dvě známé formy, o nichž se uvádí, že jsou v rodě trpném, jsou galské (*diligentir* a *PinTor*).⁶⁶

Způsob

V kontinentálních keltských jazycích, mezi něž řadíme i galštinu, se setkáváme s řadou důkazů, jež prokazují existenci indikativu, konjunktivu a imperativu.

Konjunktiv zde bývá charakteristický příponami *-so/o-* (příklady máme např. s hispano-keltštiny) nebo *-á-* (například galské *lubijas*, které znamená *užíváš si/miluješ*). Konjunktiv může být také vyjádřen tematickou samohláskou, jak je tomu např. u galského *buet /bwet/*, tedy *on může být/byl by*.

Imperativ je prokázán jak v přítomném, tak v budoucím čase. Dřívější jsou s určitostí dokázány pouze pro druhou osobu sg. a přebírají tvar kmene přítomného času. Tak známe například galské *ber!* neboli *gabi* < **g^hab^h-ye-Ø*. Dále vznikají také pomocí přípony **-si-*, např. *jexs*. Pozdější tvary jsou charakterizovány připojováním **-tód* k imperativu. Lambert rovněž tvrdí, že v galštině je doložen také práci způsob, vyjádřený pomocí *-si-* ve formě *ni = tixsintor*.⁶⁷

Neurčitá slovesa

Stejně jako ostrovní keltské jazyky, nemají ani jazyky kontinentální klasický infinitiv, ale využívají tvarů nominalizovaných sloves. V galštině je doloženo mnoho participiálních

⁶⁵ Bičovský Jan, Op. cit., s. 46 a Woodard R. D., Op. cit., s. 177

⁶⁶ Woodard R. D., Op. cit., s. 177

⁶⁷ Woodard R. D., Op. cit., s. 177

tvarů. V jediném galském nápisu se setkáváme dokonce se čtyřmi příklady přítomného činného příčestí na **-nt-*, všechna jsou zakončena na *-ontias* (á-kmen gen. sg. nebo acc. pl.). Stejný nápis pak obsahuje také jediný příklad tvaru na *-mno-*, který byl interpretován jako pasivní příčestí. Nejvíce doložena je existence pasivního příčestí na **-to/á*, která je doložena jako přídavné jméno slovesné v hispano-keltštině a často také v galských antroponymech.⁶⁸

Závěrem této části je nutno konstatovat, že stopy galštiny v dnešní francouzštině jsou velmi vzácné, resp. obtížně prokazatelné, většinou se jedná o obecné lingvistické jevy, které jsou společné mnoha jazykům (vyvinuly se později, než v období galštiny). S nejvíce prameny se v této věci setkáváme v oblasti číslovek. O vlivu ostatních tematických oblastí morfologie na dnešní francouzštinu lze pochybovat, neboť u substrátových jazyků není takový vliv obvyklý a je také obtížně rekonstruovatelný, o to hůře vzhledem k omezené povaze dostupných archeologických pramenů, z nichž je možno morfologické jevy rekonstruovat pouze v minimálním množství a s pomocí analogií.

5.3 Syntax

Vzhledem k fragmentární pramenné základně kontinentálních keltských jazyků toho o galské syntax bohužel dosud víme pouze málo a můžeme si tak o ní učinit mnohem méně komplexní obraz než o její fonologii či morfologii.

Co se týče řazení slov, setkáváme se v galštině jak se slovesem na začátku věty, tak uprostřed, tak na konci. Některé z těchto variací mohou být způsobeny odlišnostmi jednotlivých dialektů, popř. chronologickými odlišnostmi, a řada z nich je jistě podmíněna pragmatickým účelem a řízena syntaktickými pravidly. Vět, v nichž se vyskytuje sloveso na konci, je doloženo pouze malé množství. Většina vět, v nichž je sloveso na začátku, obsahuje sloveso v imperativu. Na základě dostupných pramenů můžeme konstatovat, že během svého vývoje přechází galština od struktury SOV přes SVO k VSO.⁶⁹

Věty vedlejší následují za větou hlavní a jsou charakterizovány přítomností neohebné podřadicí částice = *yo*, která je připojena k počátečnímu slovesu věty vedlejší. Tato částice se

⁶⁸ Woodard R. D., Op. cit., s. 178n. Uvedené je dle Josepha F. Esky. J Bičovský naopak uvádí, že se nejedná o příčestí, ale o lexikalizované adjektivum.

⁶⁹ Bičovský Jan, Op. cit., s. 46

nepoužívá pouze ve větách vztažných, ale také při tvorbě vět ekvivalentních k *that*-větám⁷⁰ (s tímto se setkáváme např. v díle Marcella z Bordeaux).⁷¹

Dále odborná literatura uvádí, že spojka „a“ se klade za druhý člen souřadné dvojice jmenných frází.⁷²

U Lamberta i dalších autorů⁷³ se setkáváme s informací, že také případy tzv. rozštěpené věty (*la phrase clivée*) mohou pocházet z galštiny. Typické francouzské *c'est...qui (que)* má svůj ekvivalent v irském *is é a rinne é (je to on, kdo to udělal)*. Vystává tedy otázka, zda francouzská formulace vychází z keltského substrátu. Dosud však toto tvrzení nelze podepřít o žádný galský text, který by jej potvrdil.

V neposlední řadě můžeme říci, že v galštině přídavné jméno následuje jméno, rovněž genitiv v roli přívlastku.⁷⁴

Shoda

Shoda substantiva a adjektiva probíhá v galštině v pádu, čísle a rodě. Shoda předmětu s přísudkem pak v osobě a čísle, ale existuje také jediný případ, kde ke shodě v čísle nedochází.⁷⁵ V tomto nápise se objevuje složený předmět, který není ve shodě s přísudkem uvedený ve 3. os. sg. Je nicméně možné, že zde došlo ke ztrátě koncového *-s*, jehož přidáním by došlo ke změně tvaru slovesa do 3. os. pl. Neexistence shody předmětu s přísudkem tak může být pouze iluzorní.⁷⁶

6.4 Slovní zásoba

Hovoříme-li o stopách galštiny v dnešní francouzštině, zcela nejdůležitější a nejvíce zastoupena je slovní zásoba (dále dle P.-Y. Lamberta a P. Rickarda⁷⁷). Jak již bylo uvedeno výše, na území Francie docházelo v době používání galštiny k intenzivnímu mísení galských a římských vlivů. Řada prvků z každodenního života Keltů mohla připadat Římanům natolik charakteristická, že je žádné latinské pojmenování nemohlo vhodně vyjádřit. Stejně tak je

⁷⁰ Woodard R. D.

⁷¹ Ibid.

⁷² Bičovský Jan, Op. cit., s. 46

⁷³ Např. Hamp (1973)

⁷⁴ Woodard, R. D.

⁷⁵ Jedná se o větu v anglickém překladu vyjadřující: „To E., A. O. and L. A. dedicated [this stele]“.

⁷⁶ Dle R. D. Woodarda

⁷⁷ Rickard Peter. A history of the french language. London : Rutledge, 1989. ISBN 0-203-73557-9

možné, že Galové na některých výrazech tak lpěli, protože jim byly blízké, anebo se jevily jako nepřeložitelné. Ať už byl důvod jakýkoliv, je jisté, že relativně mnoho francouzských slov svůj původ odvozuje z tohoto období a je galského původu. V románských jazycích nacházíme obecně některé lexikální prvky, které jsou galského původu. Kořeny každého francouzského, italského, katalánského či španělského slova však musíme hledat nejdříve v etymologii latinské, neboť všechny tyto jazyky z latiny pocházejí, a je tedy třeba hledat a priori jejich původ právě v latině. Pro nedostatek latiny převažuje tendence hledat etymologii francouzských slov spíše v germánštině, neboť francké období bylo relativně nedávným ve francouzských dějinách a mohlo více ovlivnit římský slovník.

O analýzu galského substrátu ve francouzském lexiku se v posledních desetiletích pokoušela již řada autorů. Úvodem je nutno zmínit, že počet slov, u nichž byl galský původ identifikován, se u jednotlivých autorů liší. Lambert si tuto odlišnost vysvětluje především tím, že někteří zahrnutí rovněž slova, u nichž je galský původ dosud nejistý (je tomu tak například ve slovníku Gamillschegově, nikoli již v díle Wartburgově, Blochově a Wartburgově⁷⁸ či Meyera-Lübkeho⁷⁹). Dlouhou dobu neexistovalo – kromě práce Dottinovy⁸⁰ a Holderovy⁸¹ - dílo, které by souhrnným způsobem a v obecné rovině prezentovalo toto téma. Vydány byly sice některé velmi hodnotné práce, jako např. Evansovo *Gaulish Personal Names* či *Gallische Personennamen* od K.-H. Schmidta a dále rozličná kompendia týkající se toponym či nápísů, avšak ta se týkala pouze omezených segmentů slovní zásoby. Díky nedávným nálezům rozsáhlých textů v galštině se objevuje řada nových slov, která francouzštinu ovlivnila a celkový pohled na galský substrát ve francouzštině je třeba značně rozšířit. V současné době je obsáhlým zpracováním kompendium *Recueil des Inscriptions Gauloises*, sepsané pod vedením Paul-Marie Duval, a manuál od Pierra-Yves Lamberta s názvem *La langue gauloise*.

Rekonstruovat galská slova ve francouzštině je obtížné, zejména proto, že se nám z tohoto jazyka dochovaly pouhé zlomky, galština neměla vlastní psanou literární tradici a většina informací byla – pravděpodobně – předávána ústně. Proto galštinu nazýváme

⁷⁸ Bloch Oscar, Wartburg von Walther. Dictionnaire étymologique de la langue française. Paris : Presses Universitaires de France, 1960.

⁷⁹ Meyer-Lübke Wolfgang. Romanisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1935.

⁸⁰ Dottin Georges. La langue gauloise. Paris: Librairie C. Klincksieck, 1920.

⁸¹ Holder, Alfred. Altcelticher Sprachschatz. Leipzig . 1896-1914.

tzv. fragmentárním jazykem, tedy jazykem, o němž se dozvídáme z několika nápisů, glos, z onomastiky a ze substrátu.

Pohled na to, která francouzská slova pocházejí z galštiny, se liší. Dottin je ve svém manuálu klasifikuje dle sémantického hlediska a uvádí celkem cca 50 slov. Je u nich patrné, že galská slova převzatá do latiny se dají zařadit do několika oblastí – jedná se o stravování, hygienu, nástroje, náčiní, dopravní prostředky, lodě, délkové a plošné míry, zbraně a vojenské nástroje, krajinné prvky, hudební nástroje a označení sociálních tříd. Společně se substantivy je uvedeno několik adjektiv a sloves. A. Hamon počet rozšiřuje a uvádí cca 150 slov s tím, že uvádí, že ve svém přehledu vyloučil archaismy, slova z dialektů a slova odvozená. Etymologický slovník Walthera von Wartburg uvádí celkem 180 slov, slovník Meyera-Lübkeho, který zahrnuje všechny románské jazyky, pak kolem 400 galských etymonů.

Snaha zmapovat galský substrát ve francouzštině, vyžaduje řadu dovedností. Přestože se jedná o otázku etymologickou, je třeba klást důraz také na historii fonetiky jazyka, evoluci smyslu a řadu dalších. Avšak co se keltské či germánské etymologie týče, je třeba při rekonstrukci vycházet zejména z analogií mezi jednotlivými dialekty a jazyky. Velmi často přichází váhání, zda daný etymon je keltský či germánský. V zodpovězení takové otázky pak může napomoci právě dialektologie – pakliže je existence slova doložena pouze ve Francii a v severní Itálii, je možné, že se jedná o slovo galské. V opačném případě, u slov rozšířených po celé Evropě, je velmi obtížně jejich původ určit (příkladem může být slovo *caballus* – kůň či *camisia* – košile). Přístup dialektologický může také zpřesnit přístup filologický, který precizuje historii podoby slova, verifikuje jej v rukopisech a dle datace dochovaných textů. V případě jazykového substrátu, jakým je galština, bude mít filolog tendenci preferovat tvary leckdy méně autentické, které jsou doloženy v latinských textech. Tyto tvary působí jako neautentické jednak proto, že slovo bylo deformováno při přijetí do latiny, jednak proto, že došlo k chybnému přepisu slova při psaní rukopisů.

Vzhledem k tomu, že řada galských slov jsou slova technická či expresivní, bývá jejich první výskyt doložen až v poměrně pozdních textech. Pakliže se některé slovo s latinským skutečně shoduje, předpokládají etymologové jeho latinský původ, ledaže je keltský původ bádáním keltologů prokazatelně doložen. Sám Lambert rozděluje galskou slovní zásobu do tří kategorií. První jsou francouzská slova galského původu, druhou galské výpůjčky v latinských termínech a třetí pak galské výpůjčky v klasické latině.

Je nutno konstatovat, že když byly galské výrazy poprvé zapisovány (Galové písmo prakticky nevyužívali), dělo se tak s latinským pravopisem. Tak se do moderní francouzštiny dostala slova jako *raie* (čára, pěšinka – pocházející z galského *riga*), *ruche* (úl – pocházející z galského *rusca*), *charrue* (pluh – pocházející z galského *carruca*), *mouton* (beránek – pocházející z galského *multonem*) či *berceau* (kolébka – pocházející z galského *bertium*).

Kromě těchto slov jsou časté stopy v oblasti pojmenování stromů, rostlin a zvířat, typů krajiny či dále jednotek pro měření vzdálenosti a plochy a další rozličná. Uvedme pro ilustraci například⁸² francouzské: *alos* (druh ryby – z galského *alausa*), *alouette* (skřivan – ze starofrancouzského *aloe*, *aloue*, které pochází z galského *alauda*), *bouc* (kozel – z galského *bwch*), *bille* (kláda – z galského **bilio-* nebo *biliá*), *bouillon-blanc* (divizna – pochází ze středověku z latinského *bugilló*, které je keltského původu), *bouleau* (bříza – z galského *betullus*), *bruyère* (vřes – z galského *brucaria*), *change* (změna – z galského *cambion*), *char* (čtyřkolový vůz – z latinského *carrus*, jež je galského původu), *combe* (úžlabina – z galského *cumba*), *chêne* (dub – z galského *cassanus*), *flanelle* (vlněná látka – z galského označení vlny **wlaná*), *gosier* (hrdlo – z galského *geusiae*), *grève* (břeh – z galského *grava*), *if* (tis – z galského *iuos*, možná dle kalendáře z Coligny), *lande* (vřesoviště – z galského **landá*), *lieue* (míle – z keltského *leuca*) či, *quai* (nábřeží – z galského *caio*), *ruche* (úl – z galského **ruscá* či **rusco-*), *talus* (svah – uvedeno v díle Plinia Staršího, indikuje galský prvek *taul-*), *tanche* (lín – z galského *tinca*), *truand* (darebák – z galského *trugant-*). Z přídavných jmen je to například *dru* (hustý – z galského *druto-*).

Většina těchto slov byla typická pro latinu užívanou v Galii, ale některá další se následně rozšířila po celém území římského impéria, kde se latinsky hovořilo. Takovým slovem bylo například *cheval* (z galského *caballus*), které záhy nahradilo klasické *equus*.

Významný vliv galštiny na francouzštinu je velmi patrný také v oblasti jmen či geografických označení. Ta většinou vznikla tak, že Římané doplnili klasická galská pojmenování latinskými koncovkami a příslušným skloňování. Mnoho názvů francouzských měst tak pochází z názvu keltského kmene, který dané území obýval, skloňované v ablativu či

⁸² Záměrně se nejedná o výčet vyčerpávající, který není cílem této práce, nýbrž o výčet ilustrativní, který poukazuje na význam pozůstatků galštiny ve francouzské slovní zásobě. Slova do výčtu byla zvolena především proto, že se nejedná o výrazy regionální, jejich galský původ je prokazatelný a zřejmý a jedná se o slova ve francouzštině dosud aktivně používaná většinou mluvčích. Kompletní výčet galských slov ve francouzštině viz uvedená literatura.

lokativu plurálu latiny. Tak známe například město Remeš (francouzsky Reims), které Římané znali jako galské *Remis* pojmenované dle zde žijícího kmene *Remi*. Stejně jako tento název se pak vyvíjela podoba i dalších názvů francouzských měst, která končí na samohlásku *-s* (například Angers, Limoges, Nantes, Poitiers, Sens, Tours či Troyes). Název Paříže pak pochází od kmene Parisiů (*Parisi*), jehož hlavní sídlo, dnešní l'Île de la Cité, se nazývalo *Lutetia* (Lutécie). Kromě toho usuzujeme na keltský původ u názvů mnoha francouzských řek, které si dodnes zachovávají svá galská pojmenování, například Seine, Loire, Marne, Garrone, Allier, Saone, Isère nebo Rhône.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo podání souhrnné deskripce galštiny jakožto jazyka, kterým se hovořilo v období cca 500 př. n. l. cca do konce prvního tisíciletí n. l. na území dnešní Francie⁸³. Přestože se jedná o historického předchůdce jednoho z nejvýznamnějších světových jazyků, není galštině dosud věnován prostor, jaký si zaslouží, a ve vztahu k postupně nastupující latině je stále poněkud přehlížena. Ačkoliv v současné době již existují práce, které se galštinou poměrně zevrubně zabývají, možnosti dalšího bádání na tomto poli jsou dosud výrazně omezeny nedostatečnou pramennou základnou a také povahou archeologických pramenů ve vztahu k potřebám lingvistickému bádání.

Tato práce se tedy věnovala zpracování dostupné literatury zabývající se tímto tématem a ve své první části podává obraz galštiny jakožto jednoho z keltských, konkrétně kontinentálních jazyků. Galštinu pak dále řadíme dle vývoje hlásky *-k^w* mezi tzv. p-keltské jazyky, společně s lepontštinou. Ve vztahu k vývoji galštiny je nutné reflektovat sociolingvistický kontext, kdy se galština na území Galie mísí s přicházející latinou, kterou přináší římské vojsko. Postupně tak latina převažuje a stává se jazykem vyšších společenských tříd, kdežto galsky pak hovoří pouze příslušníci společensky níže postavení, jak dokládají také některé literární antické památky, např. zmínky v díle Cassiodorově. I přes svůj pozvolný úpadek až po definitivní vymření jazyka v průběhu 1. tisíciletí n. l. zůstává galština jazykem, který zanechal řadu stop v dnešní francouzštině.

Při snaze o přesnější identifikaci těchto stop narážíme na některé překážky, zejména na již zmíněnou povahu dostupných pramenů. Ty snad do jisté míry poskytují informace o slovní zásobě, avšak rekonstrukce gramatických jevů se již jeví velmi problematickou a u jevů syntaktických pak dosud téměř nemožnou. Přesto můžeme konstatovat vliv galštiny na francouzštinu v oblasti číslovek a zmínit tak zejména diskuzi o původu vigesimální soustavy ve francouzské gramatice ohebných slov. Kromě tohoto znaku se většinou jedná o obecné lingvistické jevy, které jsou společné mnoha jazykům (vyvinuly se později, než v období galštiny), a tak nelze jejich původ explicitně z galštiny dovozovat. O vlivu ostatních tematických oblastí morfologie na dnešní francouzštinu lze pochybovat, neboť

⁸³ Počet obyvatel, kteří galsky hovořili, a také jejich sociální postavení se v průběhu uvedeného období liší, zejména ve vztahu k postupně převažující latině v souvislosti s římskou expanzí a s postupnou romanizací Galie

u substrátových jazyků není takový vliv obvyklý a je také obtížně rekonstruovatelný, jak již bylo zmíněno výše.

Nejzásadnějšími stopami galštiny v dnešní francouzštině tak i nadále zůstávají a pravděpodobně i v budoucnu zůstanou stopy v oblasti slovní zásoby. Francouzština do dnešních dnů disponuje přibližně 150 slovy s jasně prokazatelným galským původem. Jedná se kromě vlastních jmen o pojmenování rostlin a zvířat, typů krajiny či o míry pro měření vzdálenosti a plochy. Významný vliv je patrný také v geografických označeních – jména řady francouzských měst a řek jsou galského původu.

Poměrně dobrou představu si můžeme učinit také o galské fonetice a fonologii, mj. i ve vztahu k výše uvedené fonetice a fonologii latinské, která vykazuje řadu podobných rysů. Galština tak ovlivnila podobu dnešní francouzštiny zejména třemi jevy, které bývají lingvisty akcentovány, a to jsou palatalizace latinského /u/ na /ü/, kdy však nic nepoukazuje přímo na to, že tento fenomén je keltského původu, avšak tento původ lze dovodit z analogií v jiných keltských jazycích, zejména v britonštině. Galský původ tohoto jevu tak můžeme předpokládat, nikoliv však s jistotou určit. Dalším pozůstatkem galštiny ve francouzštině je lenizace souhlásek, která je společná románským jazykům. Její vysvětlení pak můžeme opět spatřovat zejména v paralelním vývoji v britonštině. Třetím jevem je pak francouzský přístup k latinským skupinám /pt/ a /ps/, které jsou zaměňovány s /kt/ a /ks/.

Galština zůstává i v dnešní době jazykem, který přináší mnoho otázek. S otazníkem proto zůstávají zejména další archeologické výzkumy. Nové texty mohou přinést další zajímavé informace. Velký prostor pak vznikne nejen na poli interpretace samotné galštiny, ale také jejího vztahu k francouzštině, kde se již nyní otevírá pole pro další bádání, například v historickém vývoji francouzštiny jako takové a galských reliktních, které vymizely již v průběhu středověku a do dnešní doby a současného francouzského jazyka se tak již nedochovaly.

Resumé

Le but de cette thèse est de présenter une description générale du gaulois, c'est à dire la langue qui était parlée pendant la période de 500 avant J. C. jusqu'à la fin du première millénaire après J.C. dans le territoire de la France d'aujourd'hui. Quoiqu'il s'agisse d'une des langues mondiales les plus parlées, il ne lui est toujours pas payé l'attention qu'elle mérite et en comparaison avec latin qui le succédait elle n'est toujours pas assez remarquée. Même si par les temps qui courent il existent déjà des travaux qui traitent du gaulois de manière détaillée, des possibilités des chercheurs conséquents dans cette domaine sont considérablement limitées par des sources archéologiques insuffisantes et même par leur caractère par rapport aux exigences de la recherche linguistique.

Cette thèse s'addonne donc de l'adaptation de la littérature accessible qui traite de ce sujet et dans sa première partie elle présente le gaulois comme une des langues celtiques, concrètement des langues celtiques continentales. Le gaulois est, avec le leponic, ensuite classé au groupe des langues p-celtiques selon la manière du développement du phonème $-k^w$. Traitant sur le développement du gaulois, il est nécessaire de refléter aussi le contexte sociolinguistique, c'est-à-dire le mélange du gaulois avec le latin apporté à la Gaule par des troupes romaines. Avec le temps, le latin assume le rôle principal et devient la langue des classes sociales plus hautes tandis que le gaulois n'est parlé que par des adhérents de la classe sociale moyenne. Cette tendance est documentée même dans des sources littéraires de l'Antiquité, par exemple dans l'oeuvre de Cassiodorus. Malgré son lent déclin et puis de l'extinction totale pendant première millénaire après J.C., le gaulois reste une langue qui a laissé plusieurs traces dans le français actuel.

En essayant d'identifier ces traces, nous trouvons plusieurs empêchements, surtout le caractère des sources disponibles qui nous donne des informations sur le vocabulaire gaulois, néanmoins la reconstruction de la grammaire devient déjà très compliquée et en ce qui concerne la reconstruction de la syntaxe elle est presque impossible. Tout de même nous sommes capables de constater l'influence gauloise sur le français dans le domaine des adjectifs numériques et mentionner surtout des discussions sur l'origine du système vigesimal. A part ce trait il s'agit surtout des phénomènes linguistiques généraux qui sont communs aux plusieurs langues (ils se sont développés plus tard que pendant l'époque de gaulois) et leur origine gauloise n'est pas justifiable. L'influence gauloise dans d'autres domaines de la morphologie nominale est douteuse puisque une telle influence n'est pas habituelle dans des

langues de substrat et de plus, comme nous l'avons déjà mentionné ci-dessus, il est difficilement reconstituable.

Les traces gauloises les plus importantes dans le français d'aujourd'hui sont donc et probablement encore seront celles dans le vocabulaire. Jusqu'à nos jours, le français dispose d'environ 150 mots dont l'origine gauloise est certain. A part des noms propres il s'agit de désignations des plantes, des animaux, des types du paysage ou des mesures. Une influence remarquable est aussi évidente dans des désignations géographiques dont des noms de plusieurs villes et rivières françaises sont de l'origine gauloise.

Nous pouvons bien reconstruire aussi la phonologie et la phonétique gauloise, entre autre en relation à la phonologie et la phonétique du latin qui montre plusieurs traits communs. Le gaulois a influencé le français surtout par trois phénomènes accentués aujourd'hui par des linguistes. Le premier est la palatalization de /u/ latin à /ü/ dont l'origine celtique reste cependant douteux mais il peut être reconstitué par des analogies d'autres langues celtiques surtout le breton. La deuxième trace du gaulois dans le français est la lénition des consonnes commune aux langues romanes. Son explication peut aussi être trouvée dans le développement analogue dans le breton. La troisième trace est l'attitude française aux groupes latines /pt/ et /ps/ étant confondues avec /ks/ et /ks/.

Le gaulois reste jusqu'à nos jours une langue qui pose plusieurs questions. Des recherches archeologiques représentent donc toujours une possibilité ouverte. Des nouveaux textes peuvent amener des informations intéressantes. Ainsi il y aura des possibilités pour des nouvelles interprétations non seulement du gaulois même mais aussi de ses rapports aux français et de traces gauloises qui avaient disparues déjà pendant le Moyen Age et n'étaient pas conservés jusqu'à le français de nos jours.

Bibliografie

Odborné publikace

BALL, Martin J. *The Celtic Languages*. London : Rutledge, 2009. ISBN 978-0-415-42279-6

BLAŽEK, Václav. *Gaulish language*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity / Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis N 13, 2008, 38-65

BLAŽEK, Václav. *Numerals*. Brno : Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2070-9

BLAŽEK, Václav. *On the reinterpretation of some Gaulish inscriptions*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity / Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis

BIČOVSKÝ, Jan. *Úvod do vývoje keltských jazyků*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 2005. ISBN 80-7308-059-1

BIČOVSKÝ, Jan. *Vademecum starými indoevropskými jazyky*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 2009. ISBN 978-80-7308-287-1

DELAMARRE, Xavier. *Dictionnaire de la langue gauloise*. Paris : Editions Errance, 2003. ISBN 2 87772 237 6

DOTTIN, Georges. *La langue gauloise*. Paris : Librairie C. Klincksieck, 1920.

HARRIS, Martin, VINCENT, Nigel. *The Romance Languages*. Eastbourne : Rutledge, 2000. ISBN 0-417-16417-6

KORTLANDT, Frederik. *Italo-Celtic Origins and Prehistoric Development of the Irish Language*. Editions Rodopi BV, 2007. ISBN: 9042021772

LAMBERT, Pierre-Yves, PINAULT, Georges-Jean. *Gaulois celtique et continental*. Genève : Librairie Droz s.a., 2007. ISBN 978-2-600-0337-6

LAMBERT, Pierre-Yves. *La langue gauloise*. Paris : Editions Errance, 2003. ISBN 2 87772 224 4

POSNER, Rebecca. *The Romance languages*. Cambridge : University Press, 1996. ISBN 0 521 23654 1

RICKARD, Peter. *A history of the french language*. London : Rutledge, 1989. ISBN 0-203-73557-9

STIFTER, David. *Old Celtic Languages*.

TAGLIAVINI, Carlo. *Einführung in die romanische Philologie*. Tübingen : A. Francke Verlag, 1998. ISBN 3-7720-2259-6

THOMASON, Sarah Grey. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2001. ISBN: 0748607196

THOMASON, Sarah Grey. *Contact as a Source of Language Change* in *The Handbook of Historical Linguistics*. Joseph, Brian D. a Richard D. Janda (eds). Blackwell Publishing, 2004

VAAN, De Michiel. *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Leiden : Koninklijke Brill NV, 2008. ISBN 978 90 04 16797 1

WALDHAUSER, Jiří. *Encyklopedie Keltů v Čechách*. Praha : Libri, 2001. ISBN 80-7277-053-5

WOODARD, Roger D. *The ancient languages of Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. ISBN 13 978-0-511-39352-5

Periodika

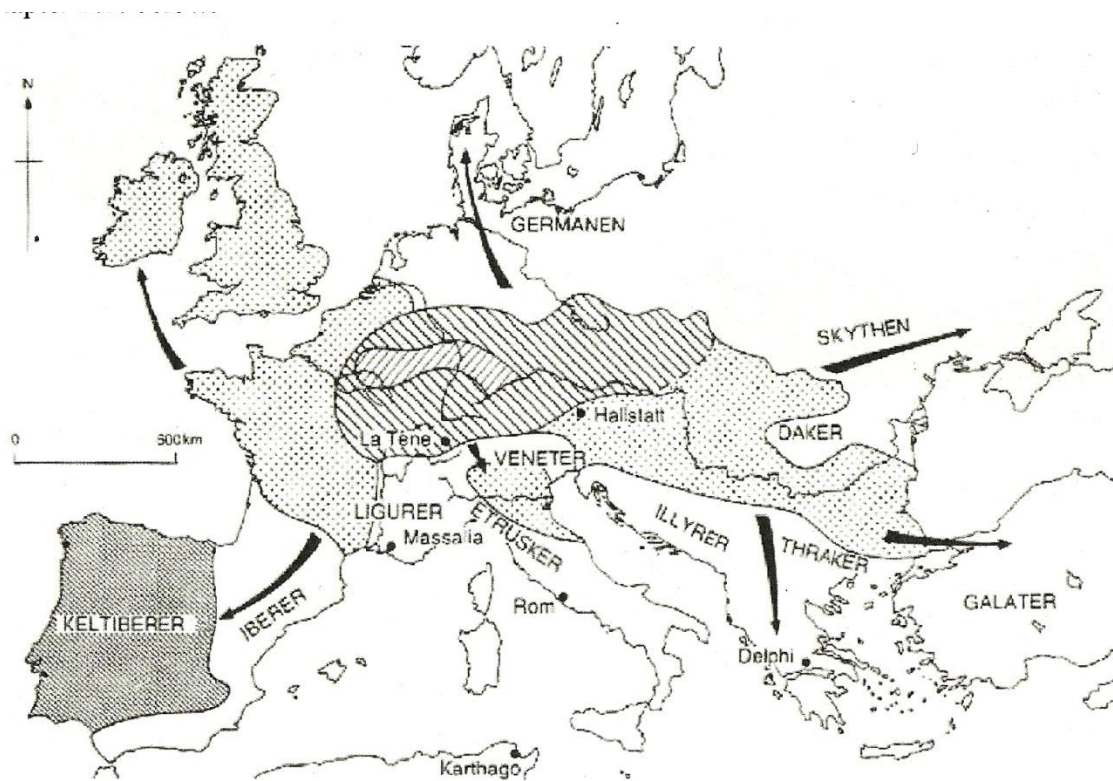
Études celtiques

Internetové zdroje

Databáze CSANA (Celtic Studies Association of north America Bibliography, 2002 a revidovaná 2003)

Přílohy

1) Mapa keltského osídlení Evropy

Ill. 1.1.: Celtic linguistic areas at the height of Celtic expansion (after: Miranda J. GREEN (ed.), *The Celtic World*, London and New York 1995, xxiv).

2) Kalendář z Coligny

Kalendář z Coligny, © Musée gallo-romain de Lyon – Fourvière
Použitá literatura: www.museum-joanneum.at